

**VILNIAUS UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS KATEDRA**

Arno Bareikos
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

MAGISTRO DARBAS

ARBITRAŽINIO SUSITARIMO NEGALIOJIMAS

Vadovas: Doc. dr. Rimantas Simaitis

Recenzentas: Prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

Vilnius, 2011

Turinys

Ižanga	2
Arbitražinis susitarimas	4
Arbitražinio susitarimo galiojimo pagrindai	6
Arbitražinio susitarimo formalusis galiojimas	8
Arbitražinio susitarimo rašytinės formos reikalavimo taikymas praktikoje	11
Arbitražinio susitarimo turinio galiojimas	19
Šalies kompetencijos trūkumo sudaryti arbitražinį susitarimą praktinis taikymas	23
Fizinių asmenų kompetencija sudaryti arbitražinius susitarimus	26
Suverenios valstybės kompetencija sudaryti arbitražinius susitarimus	27
Trečiųjų asmenų teisės arbitražo procese	32
Susitariančiųjų šalių atstovų teisė sudaryti arbitražinius susitarimus	35
Imperatyviųjų arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindų praktinis taikymas	37
Arbitražinio susitarimo negaliojimo dėl apgaulės ir nesažiningo elgesio pagrindų praktinis taikymas	39
Dėl suklydimo sudaryto arbitražinio susitarimo negaliojimo praktinis taikymas	42
Nesažiningai sudaryto arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindų praktinis taikymas	44
Arbitražinio susitarimo nearbitruotinumą ir negaliojimo pagrindų išskyrimas	46
Nearbitruotinumą taisyklių atskyrimas nuo imperatyviosios teisės ir viešosios tvarkos normų	47
Ginčų nearbitruotinumą, kaip arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindo praktinis taikymas	49
Išvados	56
Literatūros sąrašas	57

Ižanga

Šiais laikais turbūt neįmanoma rasti rinkos ekonomikos sąlygomis veikiančios ir savo ekonominės veiklos teritorijos ribose uždaros valstybės. Besiplečianti globalizacija ekonominiu lygmeniu skatina komercinių santykių dalyvius ieškoti efektyviausių ir ekonomiškiausių ginčų sprendimo būdų, kurie taptų svaria alternatyva nacionaliniuose teismuose ilgai trunkantiems ginčų sprendimo procesams, o kartu ir nesuteiktų sutarties šalims nepagrįsto pranašumo sprendžiant kilusį ginčą konkrečios valstybės teritorijoje.

Visiškai pagrįstai, viena iš plačiausiai taikomų alternatyvių ginčų sprendimo priemonių yra ginčų sprendimas arbitražo procese. Tiek tarptautinio lygmens, tiek ir vietinio pobūdžio komercinėse sutartyse vis drąsiau ir dažniau įtvirtinamos arbitražinės išlygos skatina verslo subjektus ir teisinę bendruomenę domėtis arbitražinio proceso ir jo reglamentavimo ypatumais, o ypač tinkamo arbitražo proceso įgyvendinimo ir teisinių gynybos mechanizmų formomis. Tokį domėjimąsi arbitražo procesą reglamentuojančia teise bei temos aktualumą ryškiausiai atspindi šiuo metu Lietuvos Respublikos seimui svarstyti pateiktas Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo¹ projektas bei jo pagrindu kilusios diskusijos dėl esamo ir siūlomo arbitražinio susitarimo formos ir turinio galiojimo reglamentavimo. Visuotinai pripažįstama, kad arbitražinis susitarimas iš esmės yra susitariančiųjų šalių sprendimas privačiai įgyvendinti teisingumą konkrečių santykių atžvilgiu (kitais žodžiais tariant, tai yra teisingumo nustatymo kilusiame ginče teisės perdavimas privačiam teismui). Todėl kiekvienam komercinių santykių subjektui yra svarbu žinoti arbitražinio susitarimo galiojimą / negaliojimą lemiančius veiksnius bei nacionalinėje teisėje įtvirtintą arbitražinio susitarimo sudarymo ir arbitražo proceso reglamentavimą. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos teisinėje bendruomenėje kilusias diskusijas dėl esamo ir Lietuvos Respublikos seimui tvirtinti pateikto siūlomo Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme įtvirtinto reglamentavimo, šiuo darbu siekiama išanalizuoti ir išsiaiškinti aktualios redakcijos Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme įtvirtintų arbitražinio susitarimo formos ir turinio reikalavimų reglamentavimo ir praktinio taikymo Lietuvos Respublikoje ypatumus lyginant su giliais arbitražo proceso tradicijas turinčių užsienio valstybių teisine praktika.

Šis mokslinis tiriamasis darbas skirtas įvertinti ar aktualios redakcijos Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme įtvirtintas arbitražinio susitarimo sudarymo ir

¹ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. Valstybės Žinios, 1996, Nr. 39-961; Valstybės Žinios, 1996, Nr. 45.

galiojimo pagrindų reglamentavimas atitinka šiuolaikinių verslo santykių praktiką ir tarptautinėje teisinėje bendruomenėje vyraujančius principus.

Šio mokslinio tiriamojo darbo objektas yra esminiai arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindai, įtvirtinti Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme: 1) arbitražinio susitarimo privalomos formos nesilaikymas; 2) arbitražinio susitarimo negaliojimas bendraisiais sutarčių negaliojimo pagrindais; 3) arbitražinio susitarimo negaliojimas dėl ginčų nearbitruotinumui; 4) arbitražinio susitarimo negaliojimas dėl susitarimą sudariusių šalių kompetencijos trūkumo. Pažymėtina, kad tiriamojo darbo objekto apibrėžtis siejama išimtinai su materialiosios teisės vertinimu, o dėl ribotos darbo apimties procesiniai arbitražinio susitarimo negaliojimo klausimai nebus nagrinėjami.

Siekiant užsibrėžto mokslinio tyrimo tikslo, kompleksiskai bus taikomi žemiau nurodyti empiriniai ir teoriniai tyrimo metodai: sisteminės analizės metodas naudojamas arbitražo procesą reglamentuojančių teisės aktų analizei; lyginamasis metodas naudojamas arbitražo procesą reglamentuojančių teisės aktų reguliavimo palyginimui; valstybių nacionalinių teismų ir arbitražo tribunolų sprendimų palyginimui; alternatyvų taikymo metodas naudojamas vertinant skirtingų arbitražo procesą reglamentuojančių teisės aktų reguliavimo taikymo galimybes; lingvistinis metodas naudojamas analizuojant arbitražo procesą reglamentuojančių teisės aktų nuostatose įtvirtinto reguliavimo tikslus; apibendrinimo metodas naudojamas išvadoms parengti atsižvelgiant į išanalizuotą medžiagą, sietiną su arbitražinio susitarimo sudarymo ir negaliojimo pagrindais.

Pagrindiniai šio mokslinio tiriamojo darbo šaltiniai yra tarptautinėje teisinėje bendruomenėje pripažintų autorių Julian D. M. Lew; Loukas A. Mistelis, Stefan Michael Kroll ir kitų autorių darbai, susiję su arbitražinio susitarimo sudarymo ir galiojimo teisiniu įvertinimu; Niujorko konvencijos² dalyvių valstybių teismų ir arbitražo tribunolų praktika. Pabrėžtinai šaltinis yra autoriaus Gary B. Born knyga „Formation, Validity and Legality of International Arbitration Agreements“³, kuri yra plačiai pripažįstama kaip atspindinti vieną moderniausių požiūrių į arbitražinį susitarimą ir arbitražo procesą. Šioje knygoje sutelkti įvairių valstybių nacionalinių teismų ir arbitražo tribunolų sprendimų pavyzdžiai bus plačiai taikomi viso šio mokslinio tiriamojo darbo metu.

² 1958 m. Niujorko konvencija „Dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo“. Prieiga per internetą (<http://www.newyorkconvention.org/new-york-convention/new-york-convention-texts> prisijungta 2010-12-18).

³ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009.

Arbitražinis susitarimas

Arbitražinis susitarimas yra sutartinė prievolė, kurią prisiimdamos susitariančiosios šalys sutinka atsisakyti įprasto ginčų sprendimo kompetentinguose nacionaliniuose teismuose ir perduoti visus ar dalį savo ateityje kilsiančių ar esamų ginčų spręsti arbitražo tribunolui. Lietuvos Respublikos Apeliacinis teismas yra pabrėžęs tokią poziciją viename iš savo sprendimų: „Arbitražinio susitarimo tikslas yra atsisakyti bet kurios valstybės teismų jurisdikcijos ir perduoti ginčą spręsti arbitražui. Taigi arbitražinio susitarimo sudarymas kartu reiškia, kad šalys atsisako nagrinėti tarpusavio ginčus teisme. Teisėjų kolegija pažymi, kad sudarytas arbitražinis susitarimas yra šalims privalomas ir jos negali vienašališkai šio keisti, taip pat negali jo pažeisti, t. y. kilus ginčui, rinktis vietoje arbitražo kitą, pavyzdžiui, teisminį ginčo sprendimo būdą”⁴.

Tokio susitarimo sudarymo pripažinimas iš esmės nepriklauso nuo to, ar arbitražinis susitarimas sudarytas pagrindinėje sutartyje inkorporuotos sąlygos forma, ar kaip savarankiškas atskiras pagrindinės sutarties šalių patvirtintas susitarimas. Pažymėtina, kad arbitražinis susitarimas yra dvejopos struktūros. Visų pirma toks susitarimas privalo būti vertinamas kaip sutartinių įsipareigojimų visuma perduoti susitariančiųjų šalių ginčus nagrinėti arbitraže. Antra, privalo būti įvertintas ir arbitražui perduodamų spręsti ginčų jurisdikcijos apimtį klausimas, kuris įprastai būna nurodomas pačioje arbitražinio susitarimo formuluotėje. Arbitražinio susitarimo šalys įprastai tokį susitarimą inkorporuoja į pagrindinės sutarties sąlygas, tačiau egzistuoja specifinių sutarčių, kurios sudaromos atskiru vienos iš sutarties šalių pritarimu, pavyzdžiui, krovinių perdavimo pervežimui susitarimai. Pagrindinė sutartis įtvirtina atitinkamas susitariančiųjų šalių teises ir pareigas, susijusias su išdėstytu susitarimu ar vykdomu sandoriu. Tokiu atveju arbitražinis susitarimas apima tik tas teises ir pareigas, kurios apima iš pagrindinės sutarties galimai kilsiančių ginčų sprendimą. Šiuo atveju arbitražinis susitarimas gali būti naudojamas kiekvienam naujam ginčui, kilusiam iš pagrindinės sutarties.

Tuo tarpu atskiri savarankiški arbitražiniai susitarimai iš esmės yra sudaromi su tikslu perduoti arbitraže nagrinėti jau iš pagrindinės sutarties kilusį konkretų ginčą. Tokiame susitarime visas dėmesys yra telkiamas ties kilusiu ginču ir arbitražo proceso klausimais (arbitrų skaičius, paskiriami arbitrai, arbitražo kalba ir vieta, kita.). Toks atskiras arbitražinis susitarimas yra įprastai naudojamas tik konkrečiam ginčui ir

⁴ Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio mėn. 25 d. nutartis, civilinėje byloje *Latvijos įmonė SLA „Erste Group SLA“ v. skolininkui uždaroji akcinė bendrovė „Naujas etapas“*, Nr. 2-552/2009.

pasibaigus arbitražo procesui iš naujo nebėra naudojamas, o naujam iš pagrindinės sutarties kilusiam ginčui vėl sudaromas atskiras susitarimas⁵.

Teisė ir pareiga spręsti ginčus arbitraže kyla iš pagrindinės sutarties ir negali būti laikytina arbitražo proceso teisės reglamentuojamu santykiu, nes pats arbitražo procesas tam tikro ginčo atžvilgiu sudarant pagrindinę sutartį dar neegzistuoja. Praktiškai, vien arbitražinio susitarimo galiojimo reikalavimų objektu esantis arbitražinis susitarimas iš esmės yra ribojamas tik arbitruotinumo taisyklėmis, nes egzistuoja bendras tarptautinis susitariančiųjų šalių teisės perduoti iš sandorio kylančius ginčus nagrinėti arbitraže pripažinimas. Toks bendras pripažinimas yra nulemtas tarptautinių komercinių santykių praktikos (lot. *lex mercatoria*).

Remiantis UNCITRAL pavyzdinių tarptautinio arbitražo taisyklių 7 str. 1 d. nuostatomis, Vokietijos arbitražo įstatymo 1029 str. 2 d. bei daugumos nacionalinių arbitražo įstatymų visame pasaulyje nuostatomis, teigtina, kad arbitražinis susitarimas gali būti atskiro, nuo pagrindinės sutarties, susitarimo forma arba inkorporuotas į pagrindinės sutarties tekstą, kaip arbitražinė išlyga. Atskiras arbitražinis susitarimas gali nustatyti ateityje iš pagrindinės sutarties, kurios priedas yra toks arbitražinis susitarimas, kiliančių ginčų sprendimo būdą. Taip pat toks atskiras arbitražinis susitarimas gali būti skirtas arbitražo tribunolui perduoti jau kilusį ginčą, vietoj to, kad tokį ginčą spręstų nacionalinis teismas. Tokius sutikimo perduoti ginčą nagrinėti arbitražo tribunolui susitarimus yra kvalifikavęs Anglijos komercinių santykių teismas, nurodydamas, kad tokiems susitarimams nėra privalomai taikytini susitarimo, inkorporuoto į pagrindinę sutartį, formos reikalavimai⁶.

Sutikimo perduoti nagrinėti ginčą arbitražo tribunolui susitarimas yra savarankiška sutartis. Toks aiškinimas sukelia reikšmingus atgarsius analizuojant konkurencinių teisės normų santykius. Daug diskusijų kelia klausimas, ar tokiu atveju pagrindinei sutarčiai taikytina teisė taip pat taikytina ir joje įtvirtintai arbitražinei išlygai. Tuo tarpu sutikimo ginčą perduoti spręsti arbitražo tribunolui susitarimų atveju, toks klausimas nekyla, nes įprastu atveju, tokio susitarimo sąlygose yra pasirinktinai nurodoma taikytina teisė, kuri reglamentuoja tokio susitarimo šalių santykius⁷.

Arbitražinio susitarimo galiojimas privalo būti įvertintas ir patvirtintas atskirai nuo pagrindinės sutarties galiojimo pagrindų. Taip pat privalo būti įvertintas formalusis ir

⁵ D.ST.J. Sutton, J. Kendall and J. Gill, *Russell on Arbitration*, London, Sweet & Maxwell, 1997, p. 60.

⁶ Julian D. M. Lew – *The law applicable to the form and Substance of the arbitration Clause*, Kluwer Law International, 1999, p. 5.

⁷ Klaus Peter Berger – *Re-Examining the Arbitration Agreement: Applicable Law – Consensus or confusion?*, Kluwer Law International, 2007, p. 3.

materialusis arbitražinio susitarimo galiojimas. Pabrėžtina, kad šiuos du arbitražinio galiojimo pagrindus ne visada reglamentuoja tos pačios jurisdikcijos teisė. Galiojantis ir veikiantis šalių susitarimas perduoti iš pagrindinės sutarties galimai kiliančius ginčus nagrinėti arbitraže yra arbitražinio susitarimo galiojimo kertinis akmuo. Susitarimo galiojimas priklauso nuo to, ar susitariančiosios šalys yra kompetentingos sudaryti arbitražinį susitarimą, kokia apimtimi susitariančiosios šalys gali sudaryti arbitražinį susitarimą, ir kaip galima tokio susitarimo egzistavimą pagrįsti ir įrodyti.

Arbitražinio susitarimo galiojimo pagrindai

Arbitražinio susitarimo galiojimo problema gali iškilti skirtingose ginčo nagrinėjimo proceso vietose. Dėl šios aplinkybės privalo būti aiškiai atskiriami nacionaliniai teismai ir arbitražo tribunolai. Arbitražiniai teismai, vertindami savo kompetenciją nagrinėti kilusį ginčą, visada privalo nustatyti arbitražiniam susitarimui taikytiną teisę. Toks arbitražinio susitarimo teisėtumo, galiojimo ir apimties vertinimas remiantis taikytina teise yra būtinas, kai viena iš ginčo šalių ginčija arbitražo tribunolo jurisdikciją dėl visų, ar dėl kelių iš nagrinėjamų ginčo reikalavimų. Taip pat tais atvejais, kai viena iš ginčo šalių pareikalauja panaikinti arbitrų priimtą sprendimą, kuris veikia kaip arbitražo tribunolo sprendimų priėmimo teisės suvaržymas, ir reikalauja arbitražinio susitarimo galiojimo ir teisėtumo įrodymo, kaip arbitražo tribunolo jurisdikcijos egzistavimo pagrindimo⁸.

Nepaneigiant to, kas pasakyta aukščiau, paminėtina, kad arbitražo tribunolas nėra tiesiogiai įsipareigojęs remtis arbitražo vietos taikytinos teisės normų konkurencijos taisyklėmis ir nustatyti arbitražiniam susitarimui taikytiną teisę. Pabrėžtina, kad remiantis teritorialumo principu, arbitražo tribunolas yra įpareigojamas taikyti ir remtis arbitražo vietos arbitražo įstatymais. Tačiau, tik labai retais atvejais vietos arbitražo įstatymuose būna inkorporuotos specialios teisės normų konkurencijos sprendimo taisyklės, siekiant užtikrinti arbitražinio teismo galimybę nustatyti taikytiną arbitražiniam susitarimui teisę. Švedijos arbitražo įstatymas yra išskirtinis pavyzdys šiuo klausimu. Tokios teisės normų konkurencijos taisyklės yra sietinos su taikytinos teisės nustatymu nacionaliniuose teismuose ir sprendimų priverstinio vykdymo procesuose⁹.

Autorius Klaus Peter Berger pažymi, kad galime susidurti ir su kitokio pobūdžio problemomis, kai arbitražiniam susitarimui taikytiną teisę nustato nacionaliniai teismai.

⁸ Klaus Peter Berger – Re-Examining the Arbitration Agreement: Applicable Law – Consensus or confusion?, Kluwer Law International, 2007, p. 4.

⁹ Klaus Peter Berger – Re-Examining the Arbitration Agreement: Applicable Law – Consensus or confusion?, Kluwer Law International, 2007, p. 5.

Toks atvejis gali iškilti jei arbitražinio susitarimo šaliai yra keliamas ginčas nacionaliniame teisme, o tokia ginčo šalis pateikia nuorodą į egzistuojantį arbitražinį susitarimą; jeigu viena iš arbitražinio susitarimo šalių siekia laikinai sustabdyti arbitražinį galiojimą ar imasi kitų priemonių, kurios gali būti įgyvendinamos per nacionalinius teismus, remiantis arbitražo vietoje taikytino arbitražo įstatymo nuostatomis; jeigu ginčą pralaimėjusioji šalis siekia atidėti arbitražinio teismo sprendimo vykdymą arbitražo vietos teismuose, motyvuodama arbitražinio susitarimo negaliojimu; arba jeigu ginčą laimėjusioji šalis siekia priverstinai įvykdyti arbitražinio teismo sprendimą arbitražo vietos ar kitos jurisdikcijos teismuose. Šiuo atveju pagal Vokietijos arbitražo įstatymą, Vokietijos teismas taip pat turi teisę nustatyti arbitražiniam susitarimui taikytiną teisę, jeigu viena iš arbitražinio susitarimo šalių siekia atskirai patvirtinti arbitražinio proceso leistinumą ar, priešingai, neleistinumą pagal arbitražinio teismo nuostatus (Vokietijos arbitražo įstatymo 1D32(2) dalis). Egzistuoja du esminiai skirtumai lyginant nacionalinių teismų ir arbitražo tribunolų arbitražiniam susitarimui taikytinos teisės nustatymo atvejus. Visų pirma, priešingai nei arbitražo tribunolai, nei valstybių nacionaliniai teismai neprivalo taikyti teisės normų konkurencijos taisyklių. Tai gali nuvesti prie to, kad skirtinga teisė bus taikoma tam pačiam arbitražiniam susitarimui tik skirtingose jurisdikcijose. Antra, siekiant išvengti tokios dvigubos teisės taikymo situacijos, nacionaliniai teismai yra įpareigoti taikyti tarptautinėje teisėje įtvirtintas ir suvienodintas teisės normų konkurencijos sprendimo priemones. Dvi tokios pagrindinės priemonės ir yra 1958 m. Niujorko konvencija „Dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo“ (toliau – Niujorko konvencija) ir 1961 m. Europos konvencija „Dėl tarptautinio komercinio arbitražo“ (toliau – Europos konvencija). Abiejose priemonėse yra įtvirtintos teisės normų konkurencijos taisyklės, sietinos su materialiu ir formaliu arbitražinio susitarimo galiojimo įvertinimu tiesiogiai taikant materialines teisės normas¹⁰.

Autorius Klaus Peter Berger savo darbuose¹¹ nurodo, kad arbitražinio susitarimo galiojimas privalo būti užtikrintas, net ir tais atvejais, kai toks galiojimas nepriklauso nuo pagrindinės sutarties galiojimo. Negana to, privalo būti atskiriamas formalusis arbitražinio susitarimo galiojimas nuo jo materialaus galiojimo. Kaip minėta, šie du klausimai nebūtinai turi būti reguliuojami tos pačios jurisdikcijos teisės. Autoriaus Julian D. M. Lew teigimu, galiojantis ir vykdytinas ginčo šalių susitarimas perduoti kilusio

¹⁰ Klaus Peter Berger – Re-Examining the Arbitration Agreement: Applicable Law – Consensus or confusion?, Kluwer Law International, 2007, p. 4.

¹¹ Julian D. M. Lew – The law applicable to the form and Substance of the arbitration Klaus, Kluwer Law International, 1999, p. 6.

ginčo nagrinėjimą arbitražo teismui yra kertinis arbitražinio susitarimo galiojimo pagrindas. Toks susitarimo galiojimas priklauso nuo to, ar susitariančiosios šalys yra įgaliotos sudaryti tokį susitarimą, ir nuo to ar tokia šalių valia gali būti įgyvendinama, bei kokiomis aplinkybėmis toks šalių susitarimas buvo sudarytas. Esminės arbitražinio susitarimo galiojimo sąlygos yra šios: formalusis arbitražinio susitarimo galiojimas; susitariančiųjų šalių kompetencija ir arbitražinio susitarimo turinio galiojimas.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytas nuomones, teigtina, kad valstybių nacionaliniuose arbitražo įstatymuose įtvirtintas reglamentavimas, nepaisant individualios valstybių jurisdikcijos, yra reikšmingas tarptautinio arbitražo proceso įgyvendinimo veiksnys, kuriam nacionalinė teisėkūra turi skirti ypatingą dėmesį, jog būtų užtikrintas tarptautinių arbitražinių susitarimų galiojimas, pripažinimas ir vykdymas. Taip pat pažymėtina, kad modernus tarptautinio arbitražo santykių reglamentavimas ir tokio reglamentavimo teisinis tobulėjimas yra lemiamas veiksnys vidaus arbitražo santykių reglamentavimo ir aiškinimo kokybei. Dėl šių priežasčių toliau išnagrinėsime materialijų teisės normų taikymo arbitražinio susitarimo pripažinimui, vykdymui ir įgyvendinimui problematiką.

Arbitražinio susitarimo formalusis galiojimas

Arbitražinio susitarimo forma yra ypač svarbi kaip tokio susitarimo egzistavimo įrodymas. Specifiškai, tai lemia reikalavimą arbitražiniam susitarimui būti rašytinės formos. Absoliučioje daugumoje valstybių teisinių sistemų, kuriose egzistuoja teisės aktai, reglamentuojantys arbitražinį procesą, yra įtvirtinti formalieji reikalavimai arbitražinės išlygos galiojimui, kurių nesilaikymas gali lemti tokio susitarimo negaliojimą. Šiomis dienomis daugelis nacionalinių įstatymų yra paveikti tarptautinių pavyzdžių, o ypač plačiai yra remiamasi UNCITRAL pavyzdinėmis tarptautinio arbitražo taisyklėmis bei Niujorko konvencija¹². Pagrindinis ir tuo pačiu maksimalus arbitražo tribunolo tikslas yra priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą, kurį būtų įmanoma priverstinai įvykdyti tiek arbitražo vietos valstybės jurisdikcijoje, tiek ir užsienio valstybių jurisdikcijose. Šis tikslas įpareigoja arbitrus ankstyvose ginčo stadijose, ar ginčo nagrinėjimo eigoje, įvertinti arbitražinio susitarimo galiojimą.

Kaip jau minėta, esminis veiksnys yra rašytinės formos šalių susitarimo buvimo reikalavimas. Tačiau būtina paminėti, kad tai dar nereiškia arbitražinio susitarimo turinio galiojimo. Toks reikalavimas yra grindžiamas plačiai naudojama rašytinio susitarimo

¹² UNCITRAL pavyzdinės tarptautinio arbitražo taisyklės. Prieiga per internetą (<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules/arb-rules.pdf> prisijungta 2010-12-18).

reikalavimo koncepcija, kuri įtvirtinta tiek Niujorko konvencijos¹³ turinyje, tiek ir UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių nuostatose, bei valstybių nacionalinės teisės aktuose, reglamentuojančiuose arbitražinį procesą.

Nacionaliniai teismai įprastai taiko Niujorko konvencijos nuostatas, kaip dominuojančias nacionalinės teisės aktų normų atžvilgiu, priimant sprendimą dėl arbitražinio susitarimo formalaus galiojimo. Niujorko konvencijos nuostatose įtvirtintas aiškinimas, kad arbitražinio susitarimo galiojimo pagrindu yra „abiejų šalių pasirašytas dokumentas arba šalių apsikeitimas laiškais ar telegramomis“, anot autoriaus Julian D. M. Lew, yra įvairiai interpretuojamas nacionalinių teismų. Autoriaus pateikiamais pavyzdžiais, Italijos aukščiausiasis teismas yra pagrindęs arbitražinio susitarimo negaliojimą Niujorko konvencijos nuostatų, reglamentuojančių formalųjį arbitražinio susitarimo galiojimą atžvilgiu, motyvuodamas tuo, kad pareiškėjas arbitražinio susitarimo egzistavimą sieja tik su jo paties atsakovui raštu siūstais nurodymais ir nesant jokios atsakomosios valios išraiškos iš atsakovo laišku ar telegrama. Tuo tarpu Šveicarijos federalinis tribunolas yra pripažinęs formalųjį arbitražinio susitarimo galiojimą Niujorko konvencijos ir Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės įstatymo 7 str., nuostatų prasme, pagal krovinio pakrovimo sąskaitoje nurodytą arbitražinę išlygą, kuri buvo pasirašyta tik vienos iš arbitražinio susitarimo šalių¹⁴. ICC tarptautinio arbitražo teismo praktikoje yra puikiai iliustruojamas formalus arbitražinio susitarimo galiojimo vertinimas. Esant atvejui, kai arbitražinio susitarimo šalis ginčija arbitražinio susitarimo egzistavimą, apimtį ar galiojimą, ICC tarptautinio arbitražo teismas įprastu atveju sprendžia, kad arbitražo procesas bus tęsiamas, ir kad klausimas bus perduotas išnagrinėti paskirtiems arbitrams, jeigu tik egzistuoja rašytinis arbitražinio susitarimo įrodymas. Tai rodo, kad vien tik rašytinės formos arbitražinio susitarimo egzistavimas yra pakankama sąlyga formaliam arbitražinio susitarimo galiojimo įvertinti, kad būtų teisinis pagrindas perduoti ginčą nagrinėti paskirtam arbitražo tribunolui¹⁵.

Šioje vietoje yra nagrinėtinas Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme įtvirtintos arbitražinio susitarimo formos reikalavimų apimtis. Minėto aktualios redakcijos įstatymo 9 str. 1 d. įtvirtinimą, kad arbitražinis susitarimas – tai šalių susitarimas perduoti spręsti arbitražiniam teismui visus ar tam tikrus ginčus, kilusius ar galinčius kilti tarp jų

¹³ 1958 m. Niujorko konvencija „Dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo“. Prieiga per internetą (<http://www.newyorkconvention.org/new-york-convention/new-york-convention-texts> prisijungta 2010-12-18).

¹⁴ Julian D. M. Lew – The law applicable to the form and Substance of the arbitration Clause, Kluwer Law International, 1999, p. 4.

¹⁵ W. Laurence Craig, William W. Park, Jan Paulsson - Craig, Park & Paulsson's annotated guide to the 1998 ICC arbitration rules, Oceana Publications, 1998, p. 75, 185-186.

dėl kokių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalykas. Arbitražinis susitarimas gali būti įformintas kaip arbitražinė išlyga, įrašyta sutartyje, arba kaip šalių sudaryta atskira sutartis. Šioje įstatymo dalyje įtvirtinta bendroji norma, kuri iš esmės atitinka Niujorko konvencijos 2 str. 1 d. reguliavimą. Tačiau šio tiriamojo darbo apimtyje reikšmingesnės yra įstatymo 9 str. 2 d. nuostatos, įtvirtinančios taisykles, kad arbitražinis susitarimas sudaromas raštu ir laikomas sudarytu, jeigu: įformintas bendru šalių pasirašytu dokumentu; arba sudarytas šalims apsikeičiant raštais, telegramomis, telefaksais ar kitais dokumentais, kuriuose fiksuojamas tokio susitarimo sudarymo faktas; arba šalys apsikeičia ieškininiu pareiškimu ir atsiliepimu į ieškinį, kuriuose viena iš šalių tvirtina, o kita šalis neneigia, kad tarp jų sudarytas arbitražinis susitarimas, arba yra kitokių rašytinių įrodymų, kad šalys yra sudariusios ar pripažįsta arbitražinį susitarimą, bei įstatymo 9 str. 3 d. , kurioje nurodoma, jog nuoroda šalių sudarytoje sutartyje į dokumentą, kuriame yra arbitražinė išlyga, laikoma arbitražiniu susitarimu, jei sutartis sudaryta rašytine forma, o ta nuoroda yra neatsiejama šios sutarties dalis. Lietuvos aukščiausiojo teismo teisėjų kolegija yra išaiškinusi minėto įstatymo nuostatose įtvirtinto arbitražinio susitarimo sudarymo prigimtį, kuri lemia būtinybę sutarties šalims išreikšti suderintą valią dėl ginčo perdavimo nagrinėti arbitražui. Ši valia turi būti išreikšta rašytine forma. Niujorko konvencijos taikymo praktikoje susiformavo nuostata tokį susitarimą laikyti sudarytu ne tik, jei jis įformintas bendru šalių pasirašytu dokumentu, bet ir šalims apsikeitus raštais, telegramomis, telefaksais ar kitais dokumentais, kuriuose fiksuojamas tokio susitarimo sudarymo faktas, arba yra kitokių rašytinių įrodymų, kad šalys yra sudariusios ar pripažįsta arbitražinį susitarimą. Pakankamas arbitražiniam susitarimui įrodyti yra ir šalių apsikeitimas ieškininiu pareiškimu ir atsiliepimu į ieškinį, kuriuose viena iš šalių tvirtina, o kita šalis neneigia, kad tarp jų sudarytas arbitražinis susitarimas¹⁶. Tokia teismo pozicija leidžia teigti, kad arbitražinio susitarimo sudarymo faktas yra siejamas su atitinkamuose dokumentuose arbitražinio susitarimo sudarymo pripažinimo aplinkybe. Kaip toliau išsiaiškinsime, toks arbitražinio susitarimo formos reikalavimų įtvirtinimas nėra laikytinas pažangiu teisėkūros rezultatu, tačiau turbūt tai galėtume pateisinti tuo, kad šios nuostatos nebuvo keistos nuo pat įstatymo pirmosios redakcijos 1996 m.

¹⁶ Lietuvos aukščiausiojo teismo 2003-11-25 nutartis civilinėje byloje pagal *ribotos atsakomybės bendrovės „Szolmar“ pareiškimą*, Nr. 3K-7-999/2003.

Arbitražinio susitarimo rašytinės formos reikalavimo taikymas praktikoje

Plačiausiai pripažįstamas ir svarbiausias yra susitarimo sudarymo raštu privalomas reikalavimas, kuris kartu sietinas su šalių parašo reikalavimu ir apsikeitimo rašytiniais dokumentais reikalavimu. Pažymėtina, kad kai kurių valstybių teisėje galime sutikti ir įvairių kitų susitarimo formos reikalavimų, įskaitant reikalavimus, sietinus su susitarimo teksto spausdinimo šrifto dydžiu ir stiliumi; reikalavimą dėl atskiro nuo pagrindinės sutarties arbitražinio susitarimo sudarymo; privalomo arbitrų paskyrimo reikalavimo ir kitų¹⁷. Autorius Gary B. Born pažymi, kad kai kurie iš šių arbitražinio susitarimo formaliųjų reikalavimų yra keliantis diskusijas ir ginčus dėl jų pagrįstumo¹⁸.

Autorius A. Samuel pabrėžia, kad yra būtina skirti dvi skirtingas arbitražinio susitarimo formos reikalavimų rūšis. Autorius nurodo, kad iš esmės egzistuoja dvejų rūšių teisė, reguliuojanti formalųjį arbitražinio susitarimo galiojimą. Pirmosios rūšies reikalavimai yra sietini su esminiais arbitražinio susitarimo formos reikalavimais, kurių nesilaikymas gali lemti arbitražinį susitarimą pripažįstamą nesudarytu (pavyzdžiui, reikalavimas išdėstyti arbitražinį susitarimą raštu). Antrosios rūšies reikalavimai yra sietini su konkrečios teisinės jurisdikcijos taikomais arbitražinio susitarimo formos reikalavimais, kurie yra privalomi siekiant taikyti tam tikrą teisinį instrumentą (pavyzdžiui, tarptautinę arbitražo konvenciją ar nacionalinį arbitražo įstatymą). Jeigu arbitražinis susitarimas netenkina specialių formos reikalavimų, tada atitinkamas teisinis instrumentas negali būti taikomas. Tačiau pažymėtina, kad arbitražinio susitarimo formos nesuderinimas su vieno teisinio instrumento reikalavimais nereiškia, kad toks susitarimas negali būti pripažįstamas galiojančiu ir vykdytinu kitos jurisdikcijos teisinio instrumento apimtyje. Dėl šių aplinkybių būtina skirti galimas dvejopas arbitražinio susitarimo formos reikalavimo nesilaikymo pasekmes¹⁹.

Taip pat svarbu turėti omenyje, kad arbitražinio susitarimo tariamas taikytinų susitarimo formos reikalavimų tenkinimas, nebūtinai reiškia, kad toks susitarimas yra galiojantis ir priverstinai vykdytinas arbitražinis susitarimas. Tokia poziciją autorius Gary B. Born pagrindžia tuo, kad Niujorko konvencija, UNCITRAL pavyzdinės arbitražo taisyklės ir didžiosios dalies valstybių nacionalinių arbitražo įstatymų nustato formalų rašytinės formos reikalavimo tenkinimą, ir tokių reikalavimų nesilaikymas gali lemti tam tikro susitarimo negaliojimą, tačiau net ir tuo atveju, jeigu arbitražinis susitarimas tenkina

¹⁷ A. Samuel, *Jurisdictional Problems in International Commercial Arbitration*, Schulthess Polygraphischer Verlag, 1989, p. 79.

¹⁸ Gary B. Born - *International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 2009, p. 581.

¹⁹ A. Samuel, *Jurisdictional Problems in International Commercial Arbitration*, Schulthess Polygraphischer Verlag, 1989, p. 75.

tokius rašytinės formos reikalavimus, jis gali neatitikti taikytinos sutarčių teisės normų, sietinų su sutarčių sudarymo ir galiojimo reikalavimais (pavyzdžiui susitariančiųjų šalių sutikimo trūkumas; susitarimo sudarymas dėl suklydimo; ir kita). Remiantis aukščiau išdėstytu, teigtina, kad arbitražinio susitarimo formaliųjų reikalavimų tenkinimas yra privaloma, bet savaime nepakankama tokio susitarimo galiojimo sąlyga.

Loginis arbitražinio susitarimo rašytinės formos reikalavimo pagrindimas turi du aspektus. Pirmas sietinas su arbitražinio susitarimo sudarymo teisinėmis pasekmėmis. Rašytinės formos reikalavimo tikslas yra įtvirtinti faktą, kad sutarties šalys iš tiesų sutiko tam tikrus ginčus perduoti arbitražo teismui. Šis faktas vertas paminėti, nes arbitražinio susitarimo sudarymo aplinkybė neretai lemia sutarties šalių bandymus užginčyti savo valia išsakytą konstitucinės teisės spręsti ginčus kompetentingame teisme atsisakymą. Arbitražinio susitarimo forma būtent ir siekia užtikrinti, kad sutarties šalių sudarytas susitarimas nebūtų užmirštas ar neliktų nepastebėtas. Antras aspektas grindžiamas tuo, kad rašytinės arbitražinio susitarimo formos buvimas yra materialus, apčiuopiamas sudaryto susitarimo įrodymas, kurio pagalba yra įtvirtinami šalių ketinimai perduodant ginčą nagrinėti arbitražo tribunolui²⁰. ICC tarptautinis arbitražo teismas savo sprendimuose yra patvirtinęs tokią poziciją, kad rašytinis arbitražinis susitarimas yra paties arbitražo proceso pamatas ir tokio proceso pripažinimo nacionaliniuose teismuose pagrindas²¹.

Autoriai Holtzman ir Neuhaus, vertindami UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių 7 str. 2 d. nuostatas nurodo²², kad bet kuris unifikuojamas įstatymas turi potencialiai didžiausią teisinio efektyvumo galimybę ne kuriame nors teisme ar arbitražo posėdžio salėje, bet ten, kur toks įstatymas susiduria su kasdienių sandorių vykdymu. Vertinant arbitražo institucijų reglamentus, tokiu atveju yra taisyklės, nustatančios reikalavimus arbitražinio susitarimo galiojimui, nes būtent tokios taisyklės labiausiai tiesiogiai paveiks verslo subjektų ir jų teisininkų galimybes lengvai taikyti ir naudotis arbitražu kaip sistema, skirta spręsti komercinius ginčus. Taigi UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių 7 str., kuris apibrėžia terminą „arbitražinis susitarimas“, yra viena iš pačių svarbiausių dalių UNCITRAL mėginimuose unifikuoti nacionalinius arbitražo įstatymus. Būtent ties šiuo reikalavimu valstybės turėtų stipriausiai atsispirti pagundai taikyti keblius ar išimtinai lokalius reikalavimus.

²⁰ Judith M. Lew, Loukas A. Mistelis - Comparative International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2003, p. 129-135.

²¹ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 621.

²² Holtzmann ir Neuhaus - Guide to the UNCITRAL Model Law, Kluwer International Law, 1989, p. 258.

Autorius Loukas A. Mistelis taip pat pažymi, kad sutarčių formos reikalavimai ne visada atspindi verslo praktiką. Pažymint, kad tam tikrose verslo srityse susitariančios šalys dažnai pasikliauja žodinėmis sutartimis, griežti arbitražinio susitarimo formos reikalavimai gali panaikinti sutarties šalių sudarytą ir abipusiai pripažįstamą arbitražinį susitarimą. Autorius pabrėžia, kad arbitražinis susitarimas nesant rašytinės formos gali būti pripažįstamas nesudarytu, nors iš susitarusių šalių veiksmų matyti, kad sutartis buvos sudaryta. Taip pat pažymėtina, kad nėra jokio teisinio pagrindo arbitražiniams susitarimams taikyti griežtesnius formos reikalavimus, nei kitoms sutarčių rūšims. Kiti autoriai pateikia analogišką kritinį rašytinės arbitražinio susitarimo formos reikalavimo požiūrį²³. Šiuo atveju jau minėto Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme įtvirtintas reguliavimas patvirtina autoriaus Loukas A. Mistelis abejones, nes įstatymo 9 str. 2 d. tiesiogiai reikalauja raštu išreikštos arbitražinio susitarimo šalių valios dėl susitarimo patvirtinimo, kai tuo tarpu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.64 str. 1 d. įtvirtintas reguliavimas, kad sandorį sudarančio asmens laisva valia gali būti išreikšta žodžiu, raštu, veiksmu ar kitokia valios išreiškimo forma. Taip pat pabrėžtina, kad minėto įstatymo straipsnio 2 d. įtvirtinta, kad asmens valia (sudarant sandorį) gali būti numanoma atsižvelgiant į konkrečias sandorio sudarymo aplinkybes, o straipsnio 3 d. nurodoma, kad tylėjimas taip pat gali būti laikomas asmens valios išraiška (esant įstatymo nustatytiems atvejams ar įtvirtinus sutartyje). Taigi Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 9 str. įtvirtinti griežtesni formos reikalavimai arbitražinio susitarimo (kuris yra pripažįstamas sutartimi) sudarymui, nei kitų sutartinių santykių pagrindu sudarytiems sandoriams.

Autoriaus Neil Kaplan manymu, nors UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių 7 str. formuluotė yra šiek tiek platesnė, tačiau tiek UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių 7 str., tiek ir Niujorko konvencijos 2 str. nuostatos nepateikia pakankamo praktikoje kylančių problemų sprendimo būdo²⁴. Patvirtinant autoriaus Neil Kaplan ir Loukas A. Mistelis iškeltą probleminį klausimą, paminėtinas sprendimas Saml prieš Goldroyce byloje²⁵. Šioje byloje A sutiko įsigyti iš B tam tikrą kiekį prekių su tam tikromis sąlygomis, kurios buvo surašytos ir nusiųstos B su prašymu jas pasirašyti ir sugrąžinti užsakymą A. Užsakymo tekste buvo inkorporuotas arbitražinis susitarimas. B nepasirašė užsakymo formos ir neatsiuntė atgal jokio dokumento, patvirtinančio sutikimą su užsakymo formos sąlygomis. Tačiau B pagamino prekes ir perdavė jas A pagal

²³ Judith M. Lew, Loukas A. Mistelis - Comparative International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2003, p. 136-138.

²⁴ Neil Kaplan – Arbitration International, Kluwer Law International, 1996, Volume 12 Issue 1, p. 29.

pateikto užsakymo formos sąlygas. A taip pat atsiskaitė su B pagal užsakymo formos sąlygas. Sandorio eigoje pateiktų prekių kokybės klausimas virto ginču, kuriame B siūlė kompensaciją tačiau A nesutiko. A kreipėsi į teismą, kad šis paskirtų arbitrą už B, kuris atsisakė tokį paskirti. B atsisakė skirti arbitrą motyvuodamas tuo, kad arbitražinis susitarimas neatitinka UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių 7 str. 2 d. įtvirtintų formos reikalavimų.

Teismas suteikė galimybę A pateikti papildomus dokumentus, patvirtinančius B valios išraiškos atitikimą UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių 7 str. 2 d. nuostatų reikalavimams. Tokie papildomi dokumentai nebuvo pateikti. Teismas nusprendė, kad nebuvo įgyvendinti UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių 7 str. 2 d. įtvirtinti reikalavimai ir atsisakė paskirti arbitrą, nurodydamas ginčą spręsti kompetentingame nacionaliniame teisme. Nors šis pateikiamas pavyzdinis sprendimas yra priimtas remiantis UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių 7 str. 2 d. nuostatų pagrindu, tačiau akivaizdu, kad analogišką sprendimą teismas būtų priėmęs ir remdamasis Niujorko konvencijos 2 str. 2. d. įtvirtintų taisyklių pagrindu. Taip pat pažymėtina, kad nors šis ginčas nebuvo tarptautinis, tačiau Honk Konge UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių nuostatos yra taikomos tiek vietiniuose, tiek ir tarptautiniuose arbitražo ginčiuose vienodomis sąlygomis.

Šiuo atveju laikytina visiškai pagrįsta autoriaus Neil Kaplan nuomonė, kad nepaisant to, jog techniškai ir formaliai toks aukščiau minėtas teismo sprendimas yra teisingas, tačiau jis lemia nesuprantamą rezultatą nūdienos verslo santykiuose ir komercinių santykių praktikoje. Iš minėtos bylos aplinkybių niekam nekyla abejonių, kad susitariančiosios šalys sudarė susitarimą, kuris susidėjo iš A pateikto rašytinio užsakymo sąlygų ir B veiksmų vykdant A užsakymą. Šiuo atveju keltinas klausimas, kodėl susitariančioms šalims keliami aukštesni reikalavimai įrodyti arbitražinio susitarimo egzistavimą, nei pačiam susitarimui, kuris buvo vykdomas ir pripažįstamas abiejų susitariančiųjų šalių. Pažymėtina, kad atsižvelgiant į aukščiau pateiktą Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme įtvirtintą reguliavimą ir nurodytus Lietuvos aukščiausiojo teismo išaiškinimus, teigtina, jog analogišką sprendimą būtų priėmę ir Lietuvos Respublikos teismai. Suprantama, kad daugelis autorių pasakytų, jog tai kaina, kurią sumokame už arbitražinio susitarimo autonomijos principo išplėtojimą, tačiau negalime palikti nepaminėtų ir nacionalinės teisėkūros bei teisės aktų, unifikuojančių arbitražinio proceso taisykles, netobulumo²⁶.

²⁶ Neil Kaplan – Arbitration International, Kluwer Law International, 1996, Volume 12 Issue 1, p. 30.

Taip pat paminėtinas Italijos aukščiausiojo teismo sprendimas Robobar Limited prieš Finncold byloje²⁷, kurioje Italijos aukščiausiasis teismo praneštame sprendime faktinės aplinkybės buvo analogiškos Smal prieš Goldroyce ginčo atveju. Teismas nustatė, kad arbitražinis susitarimas yra savarankiškas ir autonomiškas pagrindinės sutarties atžvilgiu, todėl arbitražinio susitarimo galiojimas privalo būti vertinamas atskirai nuo pagrindinės sutarties galiojimo. Teismas nepripažino pagrįstu argumentu, kad arbitražinio susitarimo pripažinimas galiojančiu remiantis tuo, kad buvo realiai vykdomos pagrindinės sutarties sąlygos, neprieštarautų gerai moralei. Teismas akcentavo, kad tokiu atveju būtų sumenkinamas formalusis arbitražinio susitarimo galiojimo reikalavimas.

Nacionaliniai arbitražo įstatymai kardinaliai skiriasi šiuo klausimu. Vienoje pusėje egzistuoja pavyzdžiai, kai nacionalinė teisė reikalauja specialaus rašytinio arbitražinio susitarimo patvirtinimo pagrindinėje sutartyje ar atskiroje pagrindinės sutarties sąlygoje, kai tuo tarpu iš kitos pusės turime pavyzdžių, kada teismai užtikrintai rėmėsi „tyliuoju“ susitariančiosios šalies pritarimu pagrindinei sutarčiai, kurioje buvo inkorporuotas arbitražinis susitarimas, ir pripažino arbitražinį susitarimą esant sudarytu. Pavyzdžiui, Olandijos aukščiausiasis teismas byloje²⁸, kur viena iš susitariančiųjų šalių gavusi arbitražinį susitarimą, pasirašytą kitos šalies, užprotestavo tokį susitarimą tik praėjus dviem mėnesiams po prekių pagal pagrindinę sutartį pristatymo, plačiai interpretavo Niujorko konvencijos 2 str. nuostatas, teigdamas, kad reikalavimai arbitražiniam susitarimui tenkinami, nes abi šalys žinojo apie arbitražinio susitarimo egzistavimą ir jam neprieštaravo. Tokiam Olandijos aukščiausiojo teismo sprendimui pagrįsti Lietuvos Respublikoje hipotetiškai galėtume pritaikyti jau minėto Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.64 str. nuostatas, žinoma su sąlyga, kad atitinkamai netaikysime Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme įtvirtintų formos reikalavimų. Taip pat paminėtinas Italijos aukščiausiajame teisme priimtoje byloje pagal analogiškas faktines aplinkybes pavyzdys, kai viena iš sutarties šalių teisme pateikė pagrindinę sutartį, pasirašė antrą sutarties egzempliorių ir paskyrė arbitrą. Italijos aukščiausiasis teismas labai siaurai ir griežtai interpretavo Niujorko konvencijos formaliuosius reikalavimus, teigdamas, kad arbitražinio susitarimo egzistavimo pritarimas ir sutikimas nebuvo lygiavertis rašytiniam dokumentui, kuris pagal Niujorko konvencijos 2 str. privalėjo aiškiai išreikšti abiejų susitariančiųjų šalių valią²⁹.

Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės įstatymo 178 str. 1 d. nuostatose nurodoma, kad arbitražinis susitarimas privalo būti sudarytas raštu, telegrama, teletekstu, faksu ar bet

²⁷ Neil Kaplan – Arbitration International, Kluwer Law International, 1996, Volume 12 Issue 1, p. 31.

²⁸ Neil Kaplan – Arbitration International, Kluwer Law International, 1996, Volume 12 Issue 1, p. 32.

²⁹ Neil Kaplan – Arbitration International, Kluwer Law International, 1996, Volume 12 Issue 1, p. 32.

kuriuo kitu būdu, kuris yra prapažįstamas tekstu. Taigi pažangus nacionalinis arbitražo įstatymas nenurodo jokio reikalavimo, kad arbitražinis susitarimas būtų sudarytas pasirašant ar apsikeičiant dokumentais.

Ypač atkreiptinas dėmesys į Olandijos arbitražo įstatymo 1021 str. nuostatas, kurios nurodo, jog arbitražinis susitarimas bus įrodomas rašytiniu instrumentu. Šiuo tikslu rašytinis instrumentas, nurodantis arbitruotinumą, ar kuris yra nuoroda į standartines sąlygas, patvirtinančias arbitruotinumą, yra pripažįstamas pakankamu, kai šis instrumentas aiškiai ar numanomai yra priimtas kitos susitarimo šalies ar jos vardu. Vertinant aukščiau pateiktus užsienio valstybių modernius arbitražo teisėkūros produktus, laikytina pagrįsta autoriaus Neil Kaplan nuomonė, kad tokia Olandijos arbitražo įstatyme³⁰ įtvirtinta protinga ir lengvai pritaikytina formuluotė aiškinama kartu su Niujorko konvencijos 7 str. 1 d. nuostatomis³¹, galėtų būti laikytina svarių atsaku, o gal net ir sprendimu, nagrinėjamai arbitražinio susitarimo rašytinės formos privalomumo problemai. Toks Olandijos arbitražo įstatymo reglamentavimas galėtų pasitarnauti kaip pavyzdys kitų pažangių valstybių įstatymų leidėjui, įskaitant ir Lietuvos Respubliką.

Praktikoje valstybių nacionaliniai teismai įvairiai sprendžia arbitražinio susitarimo rašytinės formos privalomumo reikalavimo klausimus. Štai, pavyzdžiui, *Zambia Steel prieš Clark & Eaton*³² Anglijos apeliacinio teismo sprendime pagal ginčą, kuriame pareiškėjo atstovai paprašė atsakovų, ar šie galėtų pateikti tam tikrą kiekį stiklo lakštų. Atsižvelgdami į pareiškėjo užklausimą, atsakovai pateikė pareiškėjui ištrauką, kurioje nurodoma, kad „kainos (kurios nereiškia pasiūlymo) yra nustatomos verslo santykių sąlygomis... užsakymai yra priimamai ir vykdomi remiantis tokiomis sąlygomis netaikant jokių išimčių...“. Tokios sąlygos buvo atspausdintos ant kitos pusės kainyno lapo ir tarp tokių sąlygų buvo numatyta, kad visi susitarimai bus sprendžiami arbitražu. Remiantis pateiktu kainynu buvo sudarytas užsakymas ir toliau sekė susitariančiųjų šalių derybos dėl kainos ir kiekio. Galutinis atsakovo pasiūlymas, kuris buvo priimtas pareiškėjo, be visa ko patvirtino, kad „Šis mūsų pasiūlymas yra galutinis jūsų pritarimo sutarties sudarymui patvirtinimas“. Kilo ginčas ir buvo pareikštas ieškinys nurodant, kad egzistavo įpareigojantis arbitražinis susitarimas.

Pirmosios instancijos teismas atsisakė pripažinti esant arbitražinį susitarimą, tačiau apeliacinės instancijos teismas tokį arbitražinį susitarimą pripažino egzistuojant ir esant

³⁰ Olandijos arbitražo įstatymas. Prieiga per internetą (<http://www.jus.uio.no/lm/netherlands.arbitration.act.1986/> prisijungta 2011-01-29).

³¹ 1958 m. Niujorko konvencija „Dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo“. Prieiga per internetą (<http://www.newyorkconvention.org/new-york-convention/new-york-convention-texts> prisijungta 2010-12-18).

³² Neil Kaplan – *Arbitration International*, Kluwer Law International, 1996, Volume 12 Issue 1, p. 40.

galiojančiu. Apeliacinės instancijos teismas pripažino, kad kainyno antroje pusėje esančios sąlygos sudarė dalį sutarties ir savo poziciją grindė tokiais argumentais: „Atsižvelgiant į tai, kad pagrindinės sutarties sąlygos nereikalavo rašytinio pritarimo sutarties sąlygoms pačioje pagrindinėje sutartyje, ar kitokios rašytinės formos sutikimo, bet pritarimas pagrindinės sutarties sąlygoms gali būti įrodomas kitais įrodymais, tokiu atveju bet kokie rašytiniai įrodymai, kurie patvirtina, kad susitariančioji šalis sutiko prisiimti įsipareigojimus pagal sutartį, yra laikytini pakankamais pripažįstant dokumentų visumą kaip rašytinį susitarimą. Taigi, sutartis viena dalimi buvo sudaryta raštu ir kita dalimi neturėjo rašytinio patvirtinimo. Atsižvelgiant į faktą, kad arbitražinis susitarimas buvo raštu išdėstytas sutartyje, kurią sutiko vykdyti abi susitariančiosios šalys, nes privalomos sąlygos buvo nurodytos ant kiekvieno kainyno, tokie dokumentai yra laikytini rašytiniu patvirtinimu sąlygų, kuriomis remtis sutiko abi šalys ir todėl yra neatsiejama pagrindinės sutarties dalimi. Reikalavimai arbitražinio susitarimo formai yra tenkinami, toks susitarimas yra privalomas abiem susitariančioms šalims, apeliacija yra tenkinama, o ginčas privalo būti nagrinėjamas arbitraže“.

Pažymėtina, kad tuometinio Anglijos arbitražo įstatymo 7 pastraipa³³ arbitražinį susitarimą apibūdino taip: arbitražinis susitarimas reiškia susitarimą raštu (įskaitant susitarimą apsieičiant laiškais ar telegramomis) perduoti arbitražui spręsti esamus ar ateityje kilsiančius nesutarimus, kuriuos arbitražo tribunolas yra kompetentingas išspręsti. Remiantis pateiktu Anglijos apeliacinio teismo sprendimu ir Anglijos arbitražo įstatymo nuostata, teigtina, kad atsisakius Lietuvos aukščiausiojo teismo pateikto išaiškinimo dėl privalomo arbitražiniam susitarimui dokumentais įtvirtinto susitariančiųjų šalių arbitražinio susitarimo pripažinimo reikalavimo³⁴, analogišką teisinę argumentaciją būtų galima pritaikyti ir Lietuvos Respublikoje. Tokiu atveju remtis galima būtų, jau pabrėžta Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo 9 str. 2 d. 3 p. nuostata, kad raštu sudarytu arbitražiniu susitarimu pripažįstama, kai „yra kitokių rašytinių įrodymų, kad šalys yra sudariusios ar pripažįsta arbitražinį susitarimą“. Nagrinėjamu atveju aplinkybė, kad raštu išdėstytos susitarimo sąlygos (įskaitant arbitražinį susitarimą), pagal kurias be išimčių yra vykdomi verslo sandoriai, yra pateikiamos prekių kainyno antroje lapo pusėje, ir nėra išsakyto šalių prieštaravimo tokioms sąlygoms, galėtų būti pakankamas pagrindas pripažinti raštu sudaryta arbitražinį susitarimą Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo prasme.

³³ Anglijos arbitražo įstatymas. Prieiga per internetą (<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23> prisijungta 2011-01-29).

³⁴ Lietuvos aukščiausiojo teismo 2003-11-25 nutartis civilinėje byloje pagal *ribotos atsakomybės bendrovės „Szolmar“ pareiškimą*, Nr. 3K-7-999/2003.

Kalbant apie arbitražinio susitarimo rašytinės formos privalomumo reikalavimą, negalima nepaminti autoriaus Alan Redfern įžvalgų, kad kai kuriose teisinėse sistemose jau yra pažengta gerokai į priekį ir žodžiu sudaryti arbitražiniai susitarimai taip pat būna pripažįstami kaip atitinkantys rašytinę formą, jeigu žodžiu sudaryto susitarimo pagrindu galima nustatyti buvus nuorodą į raštu išdėstytas sutarties sąlygas, o kartu ir į arbitražinio susitarimą sudarymą. Taip pat arbitražinis susitarimas tokiose moderniose teisinėse sistemose pripažįstamas sudarytu, jeigu viena iš arbitražinio susitarimo šalių, ar nesusijęs tretysis asmuo, pateikia garso įrašą, patvirtinantį arbitražinio susitarimo sudarymą žodine forma. Tokiuose modernaus požiūrio į arbitražinį susitarimą įstatymuose akivaizdžiai ir vienareikšmiškai galime pripažinti sutarties turinio pergalę prieš sutarties formos reikalavimus. Autorius Alan Redfern daro pagrįstą išvadą, kad toks modernus teisėkūros požiūris leidžia laikytis pozicijos, kad jeigu egzistuoja bent menkiausias arbitražinio susitarimo egzistavimo raštu įrodymas, susitarimo užfiksavimo ir įtvirtinimo forma praranda esminę arbitražinio susitarimo galiojimo reikšmę³⁵.

Nepaisant tokio sveikintino ir modernaus požiūrio į arbitražinio susitarimo galiojimą, taip pat svarbu nepamiršti jau anksčiau aptartų nacionalinių teismų sprendimų formuojamų tendencijų arbitražinio susitarimo rašytinės formos reikalavimo apimtyje ir santykyje su žodinio arbitražinio susitarimo sudarymu galimai kilsiančius nesklendumus. Autorius Alan Redfern taip pat patvirtina anksčiau aptartas grėsmes. Visų pirma kaip jau buvo minėta, nacionaliniai teismai net tų valstybių, kurių teisinėse sistemose adaptuota tarptautinė arbitražo tribunolo praktika vis dar neretai atsisako pripažinti ir vykdyti arbitražinius susitarimus, kurie nėra sudaryti visų susitariančiųjų šalių bendrai pasirašytame dokumente arba nėra įtvirtintas rašytinių dokumentų apsikeitimo tarp susitariančiųjų šalių būdu. Antra, svarbu turėti omenyje, kad arbitražiniai susitarimai gali būti pripažįstami galiojančiais arbitražo tribunolo, tačiau tokio arbitražinio susitarimo pagrindu priimtą arbitražo tribunolo sprendimą gali būti atsisakyta pripažinti ir priverstinai vykdyti kitos valstybės jurisdikcijoje. Pavyzdžiui, Norvegijos apeliacinis teismas atsisakė pripažinti Londone arbitražo tribunolo priimtą sprendimą, nes Norvegijos apeliacinis teismas išaiškino, jog arbitražinio susitarimo sudarymas apsikeičiant elektroniniais laiškais netenkina Niujorko konvencijos 2 str. 2 d. nuostatose įtvirtintos arbitražinio susitarimo formos reikalavimo. Tokį sprendimą teismas priėmė nepaisant fakto, kad apsikeitimo elektroniniais laiškais susitarimo forma yra pripažįstama pakankama arbitražo vietos teisės (Anglijos teisės) pagrindu. Negana to, teismas atskirai

³⁵ Nigel Blackaby, Constantine Partasides, Redfern and Hunter on International Arbitration, Oxford University Press, 2009, p. 89-90.

pažymėjo, jog aplinkybė, kad arbitražo tribunolo sprendimas yra vykdytinas ir pripažįstamas arbitražo vietos (Anglijos) teisės atžvilgiu, pati savaime nesudaro pakankamo teisinio pagrindo pripažinti ir patvirtinti tokį sprendimą Norvegijos jurisdikcijoje³⁶.

Apibendrinus aukščiau išdėstytas pozicijas, darytina išvada, kad nepaisant tarptautinės teisinės bendruomenės nuolatinių pastangų ir raginimo atsisakyti formalaus arbitražinio susitarimo sudarymo ir galiojimo vertinimo, nacionaliniai modernių teisinių valstybių teismai įprastu atveju reikalauja iš arbitražinio susitarimo šalių rašytinio valios, perduoti iš pagrindinės sutarties kilsiančius ginčus arbitražo teismui, patvirtinimo, o ne retu atveju ir privalomo visų susitariančiųjų šalių patvirtinimo viename dokumente. Dėl šių priežasčių nesant rašytinės susitariančiųjų šalių arbitražinio susitarimo sudarymo valios išraiškos, tokia aplinkybė pagrįstai gali būti naudojama kaip teisinis pagrindas reikalauti pripažinti arbitražinį susitarimą negaliojančiu. Taip pat pabrėžtina, kad dabartinis aktualios redakcijos Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 9 str. yra laikytinas atgyvenusios pozityvinės teisės doktrinos įtakos padariniu ir prasilenkia su šiuolaikine verslo subjektų įprasta veikla ir sandorių sudarymu. Dėl šių aplinkybių minėta įstatymo nuostata yra keistina panaikinant reikalavimą sandorio dokumentuose įtvirtinti visų susitariančiųjų šalių arbitražinio susitarimo pripažinimo reikalavimą ir sudarant galimybes arbitražinį susitarimą pripažinti remiantis bendrosiomis sutarčių galiojimui taikytinomis taisyklėmis.

Arbitražinio susitarimo turinio galiojimas

Arbitražinio susitarimo turinys susideda iš šalių susitarimo, tam tikrų teisinių santykių pagrindu kilusius ginčus perduoti nagrinėti specialia arbitražo proceso tvarka. Autoriaus Julian D. M. Lew nuomone, praktikoje yra išskiriami trys aspektai, kurių pagalba yra nustatoma, ar arbitražinio susitarimo turinys yra galiojantis.

Visų pirma būtina įsitikinti, ar tikrai egzistuoja ginčo šalių susitarimas perduoti ginčo klausimus nagrinėti arbitražo proceso tvarka. Antra, būtina įsitikinti, ar arbitražinio susitarimo šalys buvo teisėtai įgaliotos sudaryti tokį susitarimą ir perduoti kilusių ginčų nagrinėjimą arbitražo proceso tvarka, t. y. ar šalys buvo kompetentingos pasirašyti tokį arbitražinį susitarimą. Trečia, privalu įsitikinti, ar arbitražinio susitarimo objektu esantys ginčai gali būti teisėtai perduodami nagrinėti arbitražo proceso tvarka.

³⁶ Nigel Blackaby, Constantine Partasides, Redfern and Hunter on International Arbitration, Oxford University Press, 2009, p. 90.

Sprendžiant klausimą, ar arbitražinis susitarimas buvo galutinai užbaigtas ir sudarytas yra privalu įvertinti visas faktines aplinkybes, kurių pagrįstumui privalo būti pateikiami įrodymai. Įprastu atveju, toks klausimas būtų sietinas su formalaus galiojimo pagrindų vertinimu ir savaime nekeltų klausimo, tačiau arbitražinio susitarimo teksto lingvistinis aiškinimas ir sutarties sudarymo aplinkybės kitų pagrindinės sutarties dokumentų atžvilgiu, gali lemti arbitražinio susitarimo pripažinimą galiojančiu ar negaliojančiu. Autorius Julian D. M. Lew pateikia pavyzdžius, kai Niujorko teismas viename iš savo sprendimų nurodė, kad nepaisant to, jog vienoje sutartyje buvo nuoroda į kitą sutartį, kurių šalimi buvo pareiškėjas, ir kuriose buvo įtvirtinta arbitražinė išlyga, arbitražinis susitarimas nėra įpareigojantis atsakovui, nes pirma eile jis buvo sudarytas dėl ginčų kilsiančių iš konkrečios sutarties ir neapima absoliučiai visų ginčų kilsiančių iš šalių susitarimo³⁷.

Anot autoriaus Julian D. M. Lew, vertinant arbitražinio susitarimo turinio galiojimo pagrindus, iš esmės reikia atsakyti į klausimą, ką susitarimo šalys susitarė. Šiuo atžvilgiu valstybių nacionaliniai teismai arba arbitražo tribunolas privalo siekti išsiaiškinti ir nustatyti susitarimo šalių tarpusavio santykių prigimtį, kad nustatytų, koks susitarimas buvo sudarytas, ir be abejojimo peržiūrėti visą informaciją, esančią arbitražinio susitarimo šalių pateiktuose rašytiniuose dokumentuose. Pažymėtina, kad arbitražinių susitarimų lingvistinė analizė ir vertinimas lemia skirtingus sprendimus dėl tokių susitarimų turinio ir perduotinų arbitražo tribunolui spręsti ginčų jurisdikcijos.

Klausimas, ar susitarimo šalys buvo kompetentingos sudaryti arbitražinį susitarimą yra fundamentaliai reikšmingas viso arbitražinio susitarimo galiojimo atžvilgiu. Praktikoje šis klausimas tampa probleminiu dažniausiai, kai viena iš ginčo šalių yra valstybinė įmonė, o kita šalis yra tos pačios valstybėje įsteigtas subjektas³⁸. Esant atvejui, kai specifinio pobūdžio juridiniams asmenims yra apribota teisė sudaryti arbitražinius susitarimus, ar net apribota teisė apskritai sudaryti tam tikros rūšies sutartis, lemia būtinybę peržiūrėti ir įvertinti tokiems atvejams taikytiną nacionalinę teisę, kuri nustato pačių susitarimo šalių teises ir laisves. Tokiu atveju pats arbitražo tribunolas privalo nustatyti tokioje situacijoje taikytiną teisę.

Praktikoje plačiausiai taikomi du kriterijai sprendžiant klausimą, ar arbitražinio susitarimo šalys buvo kompetentingos sudaryti arbitražinį susitarimą ir perduoti kilsiančius ginčus nagrinėti arbitražo proceso tvarka: susitarimo šalių gera valia ir

³⁷ Julian D. M. Lew – The law applicable to the form and Substance of the arbitration Clause, Kluwer Law International, 1999, p. 5.

³⁸ Klaus Peter Berger - International Economic Arbitration, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1993, 181 psl.;

pasitikėjimas perduodant ginčus nagrinėti arbitražinio proceso tvarka bei neapdairios, nepatyrusios šalies interesų gynyba. Gera valia ir pasitikėjimas turėtų užkirsti kelią arbitražinio susitarimo šalims pareikšti savo įgaliojimų trūkumą sudarant arbitražinį susitarimą dėl kiliančių ginčų perdavimo nagrinėti arbitražo proceso tvarka. Nepatyrusios ir neapdairios šalies apsauga užtikrina, kad kita arbitražinio susitarimo šalis nepasinaudotų savo derybine galia ir taip nepriverstų kitos susitarimo šalies sudaryti arbitražinio susitarimo³⁹.

Arbitražinio susitarimo turinio galiojimas kelia esminį klausimą, ar arbitražinio susitarimo apimtyje esantys ginčai gali būti teisėtai perduoti nagrinėti arbitražo proceso tvarka, t. y. arbitruotinumą klausimas. Nustatant, ar arbitražinė išlyga iš esmės yra galiojanti, būtina nustatyti, kokia teisė reguliuoja arbitražinio susitarimo santykius. Sprendžiant šį klausimą, teismai imasi vertinti arbitražinį susitarimą pažodžiui ir ieško konkretnių ir naujausių įstatymų leidybos produktų⁴⁰. Papildomai pažymėtina, kad dar egzistuoja kiti teisiniai veiksniai, kurie taip pat gali būti reikšmingi sprendžiant arbitruotinumą ir arbitražo sprendimo vykdymo klausimus, nagrinėjant, ar arbitražo proceso tvarka nagrinėti perduotas ginčas iš tiesų buvo arbitruotinas, ir kurie ginčai yra laikytini komerciniais.

Ginčai dėl kaltinimų sukčiavimu ar neteisėto prievartos panaudojimo gali pagrįstai kelti abejones dėl tokių ginčų turinio arbitruotinumą. Tačiau valstybių nacionaliniai teismai, autoriaus Julian D. M. Lew teigimu, bendruoju atveju palieka šį klausimą spręsti arbitrams pirmojoje ginčo nagrinėjimo instancijoje. Kai yra pateikiamas pareiškimas dėl arbitražinio susitarimo negaliojimo ir jo sudarymo panaudojant apgaulę, kartais valstybių nacionaliniai teismai yra linkę tokius pareiškimus vertinti pagal nacionalinę teisę, taip pat kaip ir dėl prievartos panaudojimo, ar bet koku kitu teisiniu pagrindu siekiant paneigti arbitražinio susitarimo galiojimo teisingumą.

Pažymėtina, kad autoriaus Julian D. M. Lew teigimu, ginčai, kilę dėl santykių, susijusių su vertybiniais popieriais jau senokai yra pripažįstami arbitruotiniais ir teismai palieka tokius ginčus nagrinėti arbitražo proceso tvarka. Tačiau turbūt didžiausia arbitruotinumą išimtimi išlieka ginčai, sietini su įmonės bankrotu ir nemokumu, kurie tiek tarptautinėje tiek ir valstybių nacionalinių teismų praktikoje nuolat paliekami nagrinėti nacionaliniams teismams. JAV Niujorko apeliacinis teismas savo praktikoje yra nurodęs,

³⁹ Ad hoc arbitražo sprendimas 1982 m. balandį, byloje *Company Z (Republic of Xanadu) v. State Organization ABC (Republic of Utopia)*. Prieiga per internetą (http://www.uba.ua/documents/text/nazarova_bohm.pdf prisijungta 2010-12-18).

⁴⁰ Julian D. M. Lew – *The law applicable to the form and Substance of the arbitration clause*, Kluwer Law International, 1999, p. 7.

jog bankroto procedūrų poveikis įmonei lemia jos galimybių tinkamai dalyvauti ginče arbitražo proceso tvarka apribojimą, o kartais ir neįmanomumą⁴¹.

Arbitražinio susitarimo turinio galiojimas taip pat veikia ir kiekvienos iš susitariančiųjų šalių sutikimą perduoti tam tikrų rūšių ginčų nagrinėjimą arbitražo proceso tvarka. Nors iš esmės vertinant tokį susitarimą atrodo, kad tokio arbitražinio susitarimo galiojimo klausimas visada turėtų būti sprendžiamas be kita ko remiantis ir nacionaline teise, jau yra nemažai sprendimų, kuriuose arbitražinės išlygos galiojimo klausimas yra sprendžiamas atskirai nuo bet kokios nacionalinės teisės jurisdikcijos⁴².

Šiais laikais nacionaliniai teismai, arbitrai ir pačios ginčo šalys pripažįsta, jog arbitražinė išlyga yra reguliuojama susitariančiųjų šalių bendrųjų ketinimų, bendrųjų teisės principų ir tarptautinių komercinių santykių papročių pagrindu⁴³. Pažymėtina, kad bendriesiems arbitražinio susitarimo šalių ketinimams pagrįsti yra naudojamos tos pačios priemonės, kaip ir įprastų sutarčių nuostatomis, remiantis tarptautinės prekybos praktikos taisyklėmis, kurių pagrindu ir nustatomas arbitražinio susitarimo šalių sutikimas. Tokios minėtos tarptautinės prekybos praktikos taisyklės gali būti panaudojamos, pavyzdžiui, siekiant atsekti arbitražinio susitarimo sudarymą per atskirus susijusius ar inkorporuotus dokumentus, kai sutartyje nėra aiškios arbitražinės išlygos sąlygos. Toks pavyzdinis situacijos modelis, anot autoriaus Julian D. M. Lew, yra aiškiai atskleidžiamas vienoje ICC tarptautinio arbitražo teismo byloje, kur arbitražo tribunolas nusprendė, jog arbitražinės išlygos autonomiškumas, kuris šiais laikais yra plačiai pripažįstamas, yra teisėtas pagrindas tokiai arbitražinei išlygai taikyti ne nacionalinės teisės normas, o tas, kurios kildinamos vien tik iš tarptautinės prekybos papročių⁴⁴.

Atitinkamai, autoriaus Julian D. M. Lew nuomone, kai pagrindinės sutarties šalys susitaria perduoti savo ginčus nagrinėti arbitražo proceso tvarka, net tuo atveju, jeigu tokio susitarimo pažodinė formuluotė yra su pripažįstamais trūkumais, arbitražinės išlygos formalusis ir turinio galiojimas turėtų būti preziumuojamas. Kai tik tokios su numanomais trūkumais arbitražinės išlygos bus vertinamos, kaip turinčios realų teisinį poveikį, tada visų arbitražinių išlygų galiojimas taps preziumuojamu. Visi, tiek ir valstybių nacionaliniai teismai, tiek ir arbitražo tribunolai veikia ir privalo stengtis veikti

⁴¹ JAV apeliacinio teismo sprendimas 1988 m., byloje *James P. Corcoran v. Ardra Insurance Company, LTD*. Prieiga per internetą (<http://openjurist.org/842/f2d/31/corcoran-v-ardra-insurance-company-ltd-s-s> prisijungta 2010-12-18).

⁴² Albert Jan Van Den Berg – Yearbook Commercial arbitration Volume XXX-2005, Kluwer Law International, 2006 m., p. 486.

⁴³ Julian D. M. Lew – The law applicable to the form and Substance of the arbitration Clause, Kluwer International Law, 1999, p. 7.

⁴⁴ Julian D. M. Lew, Loukas A. Mistelis, Stefan Kroll – Comparative international commercial arbitration, Kluwer International Law, 2003, p. 146.

taip, kad būtų galima išlaikyti kiekvienos arbitražinės išlygos galiojimą, jei tik yra bent menkiausia objektyvi galimybė. Kiti autoriai teigia jog, visos abejonės apie arbitražinio susitarimo apimties ketinimus turi būti vertinami arbitruotinumom naudai. Tai rodo, kad liberalus arbitražinio susitarimo sudarymo būdas turi būti taikytinas net ir tais atvejais, kai bendrosios sutarčių teisės taisyklės nesugeba panaikinti visų dviprasmybių taikant tradicinius sutarčių vertinimo metodus. Tačiau jie pabrėžia tai, kad autoriaus Julian D. M. Lew taikytinos arbitražinio susitarimo pozityvaus vertinimo taisyklės yra sietinos tik nustatant arbitražinio susitarimo turinio galiojimą. Dėl šių aplinkybių tiesiogiai ir vienareikšmiškai teigti, kad formalus ir materialusis arbitražinio susitarimo galiojimas yra preziumuotinas – negalime⁴⁵.

Šalies kompetencijos trūkumo sudaryti arbitražinį susitarimą praktinis taikymas

Arbitražinio susitarimo šalims privalo būti suteikta atitinkama kompetencija sudaryti tiek pagrindinę sutartį, tiek ir arbitražinį susitarimą. Kitu atveju, toks sudarytas arbitražinis susitarimas gali būti pripažįstamas negaliojančiu. Autoriaus Alan Redfern teigimu, vyrauja bendra taisyklė, kad bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, kuris turi teisę sudaryti galiojančią pagrindinę sutartį, taip pat turi pakankamą kompetenciją sudaryti arbitražinį susitarimą, kylantį iš tokios pagrindinės sutarties. Dėl šių aplinkybių arbitražinio susitarimo šalimi gali būti tiek fizinis ar juridinis asmuo, tiek suvereni valstybė, valstybinė įmonė ar institucija. t. y. bet koks asmuo, kuris turi teisę sudaryti komercinę sutartį. Tokiu atveju, jeigu arbitražinio susitarimo šalimi yra asmuo, neturintis teisės sudaryti tokį susitarimą, Niujorko konvencijos arba UNCITRAL pavyzdinių tarptautinio arbitražo taisyklių nuostatų pagrindu galima kelti klausimą dėl arbitražinio susitarimo galiojimo. Tuo tikslu arbitražo proceso eigoje, viena iš susitarimo šalių gali kreiptis į kompetentingą teismą, prašydama sustabdyti arbitražo procedūras remiantis tuo, kad arbitražinis susitarimas yra negaliojantis⁴⁶. Tuo atveju, jeigu arbitražo procesas būna pasibaigęs, atitinkama šalis gali kreiptis į kompetentingą teismą prašydama atsisakyti pripažinti ir priverstinai vykdyti arbitražo tribunolo priimtą sprendimą, remiantis tuo, kad viena iš susitarimo šalių tam tikra apimtimi neturėjo teisės sudaryti arbitražinio susitarimo pagal taikytiną teisę⁴⁷.

⁴⁵ Klaus Peter Berger – Re-Examining the Arbitration Agreement: Applicable Law – Consensus or confusion?, Kluwer Law International, 2007, p. 5.

⁴⁶ 1958 m. Niujorko konvencija „Dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo“ II(3) str.; UNCITRAL pavyzdinės arbitražo taisyklės 8(1) str..

⁴⁷ 1958 m. Niujorko konvencija „Dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo“ V(1)(a) str.; UNCITRAL pavyzdinės arbitražo taisyklės 36(1)(a) str.

Nors daugelyje modernių nacionalinių arbitražo įstatymų nuostatose egzistuoja taisyklės, išdėstančios susitariančios šalies kompetencijos reikalavimus, atskirai Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatymo nuostatose toks reguliavimas nėra numatytas, tačiau yra įtvirtintos nuorodos⁴⁸ į Niujorko konvenciją dėl užsienio arbitražo teismų sprendimų pripažinimo reglamentavimo. Niujorko konvencijos ir UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių nuostatose taip pat nėra tiesioginio reikalavimo arbitražo šalims būti kompetentingoms sudaryti tokį susitarimą, bet egzistuoja nurodyti arbitražinio teismo sprendimo anuliavimo, nepripažinimo pagrindai dėl arbitražinio susitarimo, sudaryto šalių, kurios kartu ar pavieniai nebuvo kompetentingos sudaryti tokį susitarimą. Kaip ir Niujorko konvencijos nuostatos, taip ir UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių nuostatos plačiau nesigilina ir neaiškina, kas yra laikoma teisine kompetencija sudaryti arbitražinį susitarimą, ar kokie įstatymai turėtų būti taikomi sprendžiant susitarimo šalies kompetencijos klausimą. Tokie klausimai paliekami nagrinėti ir plėtoti valstybių nacionalinių teismų kompetencijai. Priešingai nuo Niujorko konvencijos, UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių nuostatos absoliučiai nepateikia nuorodų į taikytinos teisės dėl šalių kompetencijos klausimų pasirinkimo⁴⁹.

Atitinkamai dauguma nacionalinių arbitražo įstatymų nurodo, kad susitariančios šalies kompetencijos trūkumas sudaryti arbitražinį susitarimą yra pakankamas pagrindas atmesti arbitražinio susitarimo pripažinimą, nereikalaujant materialinės teisės normomis pagrįsti, kas lemia tokį kompetencijos trūkumą. Toks reguliavimas numatytas JAV Federaliniame arbitražo įstatyme; Anglijos arbitražo įstatyme; Vokietijos civilinio proceso kodekse; Švedijos arbitražo įstatyme taip pat Japonijos arbitražo įstatyme. Kitą vertus, egzistuoja pavyzdžių, kai valstybių nacionaliniuose įstatymuose yra numatytas bendras privalomos arbitražinio susitarimo šalies kompetencijos apibrėžimas. Tokiu pavyzdžiu galėtų būti Prancūzija, kurios teisės sistemoje nustatyta, kad „visi asmenys yra laisvi perduoti arbitražui teises, kuriomis jie gali laisvai disponuoti“⁵⁰, ar Belgijoje esantis privalomas kompetencijos reikalavimas pateikti teisinį reikalavimą⁵¹. Analogiškai, Italijos civilinio proceso kodeksas numato, kad „kompetencija sudaryti sutartį apima kompetenciją sudaryti arbitražinį susitarimą“⁵².

⁴⁸ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 40 str.

⁴⁹ H. Holtzmann & J. Neuhaus - A Guide to the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration: Legislative History and Commentary, Kluwer International Law, 1989, p. 915-916.

⁵⁰ Prancūzijos civilinis kodeksas 2059 str. Prieiga per internetą (http://lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm prisijungta 2011-02-17).

⁵¹ Belgijos teismų įstatymas 1676(2) str. Prieiga per internetą (http://vsites.unb.br/fd/gt/conteudo/Lei_arb_belgica_ing.doc prisijungta 2011-02-17).

⁵² Italijos civilinio proceso kodeksas 808(3) str. Prieiga per internetą (<http://www.jus.uio.no/lm/italy.arbitration/815.html> prisijungta 2011-02-17).

Pripažįstama, kad net nesant specifinių įstatymo lygmenyje įtvirtintų nurodymų, susitariančiųjų šalių kompetencija yra privalomas arbitražinio susitarimo galiojimo pagrindas. Šveicarijos federalinis tribunolas yra išaiškinęs, kad arbitražo tribunolo jurisdikcijos klausimo nagrinėjimas kartu sudaro ir arbitražinio susitarimo subjektų teisių apimtį vertinimą. Vertinant, ar visos arbitražinio susitarimo šalys yra įpareigosotos ir privalo laikytis susitarimo, privalo būti atsižvelgta į jų kompetenciją būti arbitražo proceso dalyviu, o kartu yra ir privaloma sąlyga sprendžiant klausimą dėl bylos teisingumo priimtumo⁵³. Minimame sprendime nurodoma, kad iš esmės reikia atskirti teisės būti ginče ieškovu ar atsakovu iš vienos pusės, ir teisės būti kompetentinga susitarimo šalimi iš kitos pusės, teisinius pagrindus. Teisės būti ieškovu ar atsakovu pagrindai tiesiogiai sietini su materialinės teisės normomis. Tokios normos suteikia atitinkamam subjektui tam tikras teises ir tokių teisių pagrindų nebuvimas nelemia ginčo pripažinimo nepriimtiniu, o tik reiškia ginčo reikalavimo atmetimą. Tuo tarpu teisės būti kompetentinga arbitražinio proceso šalimi pagrindas čia suprantamas plačiausia prasme. Toks tinkamas pagrindas yra būtina ginčo priimtumo prielaida, o jo nebuvimas yra lygiavertis ginčo reikalavimo pripažinimui nepriimtiniu. Klausimas, ar pareiškėjas, ar atsakovas yra arbitražinio susitarimo šalis, kitaip sakant, ar jis yra kompetentingas būti šalimi, yra lygiavertis klausimui, ar ginčas yra priimtinas ir ar arbitražo tribunolas yra kompetentingas spręsti tokį ginčą. Kiti autoriai laikosi analogiškos pozicijos. Štai bendraautoriai Briner ir S. Berti savo darbuose nurodo, kad kompetencija būti šalimi apima teisę būti įtrauktam į arbitražo procesą⁵⁴. Analogišką poziciją pateikia autoriai G. Kaufmann-Kohler ir B. Stucki, nurodydami, kad privalomos kompetencijos koncepcija yra sietina su asmens teise sudaryti arbitražinį susitarimą savo vardu ir veikti kaip ginčo šaliai arbitražinio proceso metu⁵⁵. Autoriai B. Berger ir F. Kellerhals taip pat patvirtina, kad „Kompetencija būti ginčo šalimi pereina tokiam asmeniui, kuris teisėtai tapo arbitražinio susitarimo šalimi. Atitinkamai, arbitražo tribunolo kompetencija priklauso nuo arbitražinio susitarimo pagrindų įpareigotų ginčo šalių⁵⁶“.

Nesat aiškių įstatyminių nuorodų, arbitražinio susitarimo šalies kompetencijos reikalavimo pagrindimui dažnai naudojamos bendrosios sutarčių teisėje taikytinos privalomos sutarties šalies kompetencijos taisyklės. Konkrečiai, tai būtų tokie bendri

⁵³ Gary B. Born - *International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 2009, p. 627.

⁵⁴ Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Anton K. Schnyder, Stephen V. Berti - *International Arbitration in Switzerland*, Kluwer International Law, 2000, p. 25.

⁵⁵ G. Kaufmann-Kohler & B. Stucki - *International Arbitration in Switzerland: A Handbook for Practitioners*, Kluwer International Law, 2004, p. 24.

⁵⁶ Franz T. Schwarz, Christian W. Konrad - *The Vienna Rules: A Commentary on International Arbitration in Austria*, Kluwer International Law, 2009, p. 401-403.

sandorių negaliojimo pagrindai kaip nekompetentingumas; neveiksnumas; amžiaus reikalavimo neatitikimas, įmonės steigimo dokumentuose numatytų apribojimų ar specialių įgaliojimų reikalavimo taikymas ir kiti. Tokie bendrieji sandorių negaliojimo pagrindai gali būti laisvai taikomi arbitražiniams susitarimams, tomis pačiomis sąlygomis, kaip jie yra taikytini kitose sutarčių teisės srityse⁵⁷.

Pabrėžtina, kad Niujorko konvencijoje įtvirtinti tarptautiniai apribojimai valstybių nacionalinei teisei dėl arbitražinio susitarimo materialaus galiojimo yra taikytini visa apimtimi ir ginčo šalies kompetencijos atžvilgiu. Šių principų taikymo tikslas yra pakeisti nacionalinių įstatymų reguliavimą taip, kad būtų taikytini diskriminacinės ar išimtinės kompetencijos reikalavimai tarptautinių arbitražinių susitarimų kontekste. Pavyzdžiui, Niujorko konvencijos dalyvė valstybė negali reikalauti, kad jos teritorijoje įsteigta įmonė būtų kompetentinga sudaryti arbitražinį susitarimą tik viešai įregistravus tokį susitarimą; ar tik gavus akcininkų sutikimą sudaryti tokį susitarimą; ar tik su sąlyga, kad arbitražo vieta būtų konkrečioje valstybėje; ar privalomai reikalauti gauti sutikimą iš valstybinių valdžios institucijų sudaryti tokį arbitražinį susitarimą. Tokių rūšių apribojimai būtų pripažinti diskriminaciniais tarptautinių arbitražinių susitarimų atžvilgiu ir taip būtų pažeistos Niujorko konvencijos 2 str. nuostatos⁵⁸.

Fizinių asmenų kompetencija sudaryti arbitražinius susitarimus

Niujorko konvencija ir UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių nuostatos reikalauja, kad arbitražinį susitarimą sudarančios šalys turėtų teisę prisiimti tokio susitarimo įsipareigojimus pagal tokiems asmenims taikytiną teisę. Kitu atveju toks arbitražinis susitarimas bus pripažįstamas negaliojančiu ir priverstinai nevykdytinu pagal atitinkamas Niujorko konvencijos ir UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių nuostatas. Fizinių asmenų teisė sudaryti arbitražinius susitarimus savo rezidavimo ir gyvenamosios vietos valstybėje būtent ir priklausys nuo tokioje valstybėje taikytinos teisės. Papildomai autorius Alan Redfern nurodo, kad esant tarptautinio arbitražo atveju, fizinio asmens teisė sudaryti arbitražinius susitarimus taip pat priklausys nuo pagrindinei sutarčiai taikytinos teisės reguliavimo⁵⁹. Pavyzdžiui, fizinis asmuo būdamas 20 metų amžiaus gali būti teisnus sudaryti arbitražinį susitarimą pagal savo gyvenamosios vietos teisę, tačiau vertinant pagrindinei sutarčiai taikytinos teisės atžvilgiu, toks asmuo gali būti nekompetentingas sudaryti analogiškus susitarimus. Jeigu iš taip sudaryto sandorio kiltų

⁵⁷ Rob Merkin - Arbitration Law, Lloyd's Commercial Law Library, 2004 & Update 2007, par. 3.18 - 3.19.

⁵⁸ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 628.

⁵⁹ Nigel Blackaby, Constantine Partasides, Redfern and Hunter on International Arbitration, Oxford University Press, 2009, p. 92.

ginčas, arbitražinio susitarimo šalis, kurios kompetencija sudaryti susitarimus buvo su trūkumais, gali tuo pasinaudoti siekdama atsiriboti nuo sutarties vykdymo, o kartu ir nuo tokioje sutartyje inkorporuoto arbitražinio susitarimo įgyvendinimo. Tokiu atveju taurius Alan Redfern siūlo ieškoti tinkamų, taikytinų teisės aktų nuostatų ir pateikia pavyzdžiu Romos konvencijos taisyklę, kad fizinis asmuo sutartyje, sudarytoje tarp toje pačioje valstybėje esančių asmenų ir kuris yra kompetentingas sudaryti sutartis pagal tos valstybės teisę, gali remtis savo teismo prisiimti sutartinius išpareigojimus trūkumu pagal kitos valstybės teisę tik tuo atveju, jeigu kita susitarimo šalis žinojo apie tokį fizinio asmens kompetencijos trūkumą sutarties sudarymo momentu, arba nežinojo dėl savo nerūpestingumo⁶⁰.

Suverenos valstybės kompetencija sudaryti arbitražinius susitarimus

Nuolat pasikartoja ginčytinų atvejų, susijusių su kompetencija sudaryti arbitražinius susitarimus, kai tokių susitarimų šalimi yra suvereni valstybė. Ne dažnai pasitaiko, kad valstybės bandytų atsisakyti savo sudarytų arbitražo susitarimų, remiantis nacionalinių konstitucinių ar kitų įstatymų nuostatomis, apribojančiomis vyriausybės teisę sudaryti arbitražinius susitarimus. Kaip toliau išsiaiškinsime, tarptautinės konvencijos, nacionaliniai arbitražo įstatymai ir tarptautiniai arbitražinių teismų sprendimai neigiamai vertina tokias valstybių pastangas, bendru atveju teigiant, kad pati valstybė negali pasitelkti vien tik savo pačios įstatymų, kad paneigtų savo kompetenciją sudaryti arbitražinius susitarimus.

Kai kurios valstybės yra nusistačiusios tam tikrus apribojimus valstybinėms įmonėms ir institucijoms sudaryti arbitražinius susitarimus. Pavyzdžiui, JAV teismai yra nurodę, jog JAV iš esmės negali sudaryti arbitražinių susitarimų su privačiais asmenimis⁶¹. Belgijos teismų įstatymo 1676 str. 2 d. numato, kad viešieji juridiniai asmenys gali sudaryti arbitražinius susitarimus tik, kai susitarimo tikslas yra spręsti ginčus, kilusius iš pasirengimo vykdyti sutartį ar jos vykdymo. Tačiau 1998 m. minėta nuostata buvo pakeista nurodant, kad visi, išskyrus viešosios teisės reguliuojamus juridinius asmenis, turinčius teisę sudaryti sutartis, gali sudaryti arbitražinį susitarimą⁶². Paminėtinas ir Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 11 str. 2 d. nuostatose

⁶⁰ 1980 m. Romos konvencija dėl sutartims taikytinos teisės. Prieiga per internetą (<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41980A0934:EN:HTML> prisijungta 2011-02-25).

⁶¹ JAV apeliacinio teismo 1976 m. sprendimas byloje *BV Bureau Wijsmuller v. United States of America*. Prieiga per internetą (<http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/702/333/329438/> prisijungta 2011-02-25).

⁶² The Law of 19 May 1998 Amending Belgian Arbitration Legislation. Prieiga per internetą (<http://www.jus.uio.no/lm/belgium.code.judicature.1998/1709.html> prisijungta 2011-02-25).

įtvirtintas reguliavimas, kad arbitražui negali būti perduoti ginčai, jeigu viena iš šalių yra valstybės ar savivaldybės įmonė, taip pat valstybės ar savivaldybės įstaiga ar organizacija, išskyrus Lietuvos banką, jeigu tokiam susitarimui nebuvo gautas išankstinis šios įmonės, įstaigos ar organizacijos steigėjo sutikimas. Tačiau teisinio reglamentavimo padėti švelnina to paties įstatymo 11 str. 3 d. nuostatose įtvirtintas teiginys, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliota valstybės institucija bendra tvarka gali sudaryti arbitražinį susitarimą dėl ginčų, susijusių su Vyriausybės ar jos įgalios valstybės institucijos sudarytomis komercinėmis ir ūkinėmis sutartimis. Tokia Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjo pozicija atskirose įstatymo pastraipose įtvirtinti nurodytą reguliavimą, gali būti pateisinama ketinimu įtvirtinti valstybinių ūkio subjektų veiksmų kontrolės mechanizmą ir užtikrinti teisinį stabilumą valstybėje. Analogiška argumentacija remiasi ir kitų užsienio valstybių įstatymų rengėjai.

Dėl šių priežasčių, prieš sudarant arbitražinį susitarimą su užsienio valstybe ar tokios užsienio valstybės valstybine įmone ar institucija, yra rekomenduotina patikrinti, kad asmenys užsienio valstybės, jos institucijos ar įmonės vardu sudarantys sutartis, turi privalomus įgaliojimus ir suteiktas teises sudaryti tokias sutartis. Taip pat patikrinti ar yra gauti visi tokios užsienio valstybės įstatymų reikalaujami sutikimai ir leidimai. Tokius susitariančiųjų šalių patvirtinimus taip pat rekomenduojami įrašyti tiek į pagrindinės sutarties sąlygas, tiek ir atskirai į arbitražinio susitarimo sąlygas. Autorius Alan Redfern taip pat pažymi, kad rekomenduotina iš anksto įsitikinti, kad sudaromos pagrindinės sutarties objektas yra priskiriamas prie arbitruotinų ginčų konkrečioje užsienio valstybėje.

Verta pažymėti ir tai, kad egzistuoja išsivysčiusių teisinių sistemų pavyzdžių, kuriose yra panaikinti apribojimai valstybėms ir susijusiems juridiniams asmenims sudaryti arbitražinius susitarimus. Tokiais pavyzdžiais gali būti Anglija ir Graikija. Anglijos arbitražo įstatymo 106 str. nuostatose aiškiai nurodyta, kad įstatymo nuostatos taikytinos visiems arbitražiniams susitarimams, kuriuos sudarė Anglijos vardu jos Karalienė ir nenumatyta jokių galimybių atsisakyti arbitražinio susitarimo⁶³. Atėnų apeliacinis teismas pasisakė, kad Graikijos prekybos ministerija yra saistoma tarptautinio arbitražinio susitarimo ir privalo jo laikytis, nepaisant vietinių Graikijos įstatymų nuostatų, nustatančių valstybiniam juridiniams asmenims atitinkamas sąlygas dėl arbitražinio susitarimo sudarymo⁶⁴. Pažymėtina ir tai, kad Europos konvencijoje įtvirtinta analogiška pozicija nurodant, kad Europos konvencijos 1 str. įtvirtintais atvejais, juridinis asmuo, kuris pagal vietos taikytiną teisę yra pripažįstamas viešuoju juridiniu asmeniu,

⁶³ Rob Merkin - Arbitration Law, Kluwer International Law, 2004 & Update 2007, par. 1.41.

⁶⁴ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 628.

gali sudaryti arbitražinį susitarimą ir toks susitarimas bus galiojantis Europos konvencijos prasme⁶⁵.

Atkreiptinas dėmesys, kad yra autorių, tvirtinančių, jog valstybinių juridinių asmenų apribojimai sudaryti arbitražinius susitarimus nepatenka į arbitražinio susitarimo šalies kompetencijos klausimo ribas, o tokie egzistuojantys ribojimai privalo būti vertinami ginčo arbitruotinumą klausimo kontekste dėl specifinio arbitražinio susitarimo šalies subjektiškumo⁶⁶. Autoriaus Garry B. Born požiūriu, yra gan sudėtinga priimti tokią kitų autorių poziciją, nekvalifikuojant teisinio santykio. Nes atitinkami įstatymų leidėjo nustatyti ribojimai tam tikros rūšies juridiniams asmenims (valstybei, jos institucijoms ir įmonėms) sudaryti įpareigojančias sutartis, akivaizdžiai patenka į klasikinę teisinės kompetencijos apibrėžimą: „niekas negali būti įpareigotas ir saistomas sutarties, kuris neturi teisės prisiimti bent naikintinų sutartinių įsipareigojimų, ir kompetencija sudaryti sutartį gali būti dalinė, o kompetencijos egzistavimas konkrečiai sutarčiai gali priklausyti nuo sutarties prigimties ar nuo kitų aplinkybių“⁶⁷.

Europos konvencijoje įtvirtinta, kad valstybiniai juridiniai asmenys yra kompetentingi sudaryti tarptautinius arbitražinius susitarimus. Europos konvencijos 2 str. 1 d. nurodo, kad juridiniai asmenys, kurie pagal taikytiną teisę yra pripažįstami viešosios teisės reguliuojamais juridiniais asmenimis turi teisę sudaryti galiojančius arbitražinius susitarimus.

Sutartis sudarančioms valstybėms yra leidžiama įtvirtinti minėtos Europos konvencijos nuostatos atsisakymą, tačiau kol kas tik Belgija yra taip pasielgusi (Belgijos įstatymo, apribojančio teisę Belgijos valstybės teisę sudaryti arbitražinius susitarimus, pagrindu)⁶⁸. Europos konvencijos 2 str. veikimo klausimas buvo išnagrinėtas precedenta sukūrusiame *Benteler* prieš Belgiją sprendime, kuriame buvo išaiškinta, kad Europos konvencijos 2 str. 1 d. nuostatos įtvirtina bendruosius tarptautinės teisės principus ir Belgija neturi teisės remtis savo nacionaline teisėkūra pripažįstant jos sudarytus arbitražinius susitarimus negaliojančiais⁶⁹.

Daugelyje modernių teisinių sistemų arbitražo įstatymuose įtvirtinamos panašios nuostatos kaip ir Europos konvencijos 2 str. 1 d., paneigiant užsienio valstybių teisę

⁶⁵ 1961 m. Europos konvencija dėl tarptautinio komercinio arbitražo II(1) str. Prieiga per internetą (<http://www.jus.uio.no/lm/europe.international.commercial.arbitration.convention.geneva.1961/> prisijungta 2011-02-25).

⁶⁶ E. Gaillard & J. Savage - Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration, Kluwer International Law, 1999, p. 533-534.

⁶⁷ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 629.

⁶⁸ Belgijos teismų įstatymas 1676(2) str. Prieiga per internetą (<http://www.jus.uio.no/lm/belgium.code.judicature.1998/toc.html> prisijungta 2011-03-01).

⁶⁹ Ad Hoc arbitražo sprendimas byloje *Benteler v. State of Belgium*, 1983-11-18.

remtis savo nacionaline teisėkūra siekiant paneigti savo kompetenciją sudaryti įpareigojančius arbitražinius susitarimus⁷⁰. Štai Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės aktas nurodo, kad „jeigu arbitražinio susitarimo šalis yra valstybė ar valstybės kontroliuojama įmonė, ar institucija, ji negali remtis savo pačios teise siekdama užginčyti savo kompetenciją būti arbitražinio susitarimo šalimi...“⁷¹.

Analogiškai daugelio valstybių jurisdikcijų teismai, įskaitant JAV⁷², Anglijos⁷³, Prancūzijos⁷⁴, Italijos⁷⁵, Graikijos⁷⁶, yra atsisakę leisti užsienio valstybėms ir su tokiomis valstybėmis susijusiems juridiniams asmenims remtis nacionaline teise siekiant užginčyti savo kompetenciją sudaryti ir vykdyti galiojančius arbitražinius susitarimus. Taip pat pabrėžtina, kad tokio pobūdžio nacionalinės teisės apribojimai yra naudojami kaip vadovėliniai diskriminacinės nacionalinės teisėkūros, kuri yra draudžiama Niujorko konvencijos 2 str. 3 d. nuostatose, pavyzdžiai.

Nagrinėjant šį klausimą taip turėtų būti paminėtas vienas išimtinis atvejis, kai JAV teismas išaiškino, jog tarptautinis arbitražinis susitarimas negali būti priverstinai vykdomas prieš JAV⁷⁷. Remiantis JAV teisinėje sistemoje nustatytais apribojimais, JAV teismas nustatė, kad susitarimas su arbitražine išlyga, sudarytas JAV jūrų laivyno laivo kapitono su užsienio jūrų gelbėjimo įmone yra „nulinis ir negaliojantis“ remiantis Niujorko konvencijos 2 str. 3 d. nuostatomis. Iš dalies toks sprendimas buvo paremtas tuo, kad buvo sudarytas karinio jūrų laivyno laivo kapitono, tačiau autoriaus Gary B. Born nuomone, toks sprendimas turėtų būti laikytinas tik kaip išimtis iš bendrojo principo, patvirtinto beveik visose išsivysčiusiose teisinėse sistemose, nurodant kad valstybė negali taikyti savo vietos įstatymų siekdama užginčyti savo kompetenciją sudaryti arbitražinį susitarimą. Tokia poziciją galėtume pagrįsti faktu, kad egzistuoja JAV teismų pagrįstų ir motyvuotų sprendimų, paneigiančių užsienio valstybių ir valstybinių

⁷⁰ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 629.

⁷¹ Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės įstatymas 177(2) str. Prieiga per internetą (<http://www.umbrecht.ch/pdf/SwissPIL.pdf> prisijungta 2011-03-01).

⁷² JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *Buques Centroamericanos, SA v. Refinadora Costarricense de Petroleos, SA*, 1989. Prieiga per internetą (<http://www.kslaw.com/library/pdf/bishop8.pdf> prisijungta 2011-03-03).

⁷³ Paryžiaus apeliacinio teismo sprendimas byloje *Gatoil Int'l Inc. v. Nat'l Iranian Oil C*, 1991-12-17.

⁷⁴ Prancūzijos aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *Trésor Public v. Galakis*, JCP 1966-05-02.

⁷⁵ Italijos aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *Société Arabe des Engrais Phosphates et Azotes & Société Industrielle d'Acide Phosphorique et d'Engrais v. Gemanco srl*, 1996-05-09.

⁷⁶ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 629.

⁷⁷ JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *BV Bureau Wijsmuller v. United States of America*, 1983-03-02. Prieiga per internetą (<http://openjurist.org/702/f2d/333/bv-bureau-wijsmuller-v-united-states> prisijungta 2011-03-03).

juridinių asmenų teisę remtis savo vietos teise, siekiant užginčyti sudarytus arbitražinius susitarimus⁷⁸.

Vertinant autoriaus Gary B. Born pateiktus pavyzdžius, tarptautinio arbitražo tribunolai savo sprendimuose yra pasiekę analogiškų rezultatų. Arbitražo tribunolai faktiškai niekada nėra leidę suverenioms valstybėms remtis savo vietos teise su tikslu paneigti savo sudarytus tarptautinius arbitražo susitarimus. Vienas iš tokių pavyzdžių galėtų būti 1980 m. arbitražo tribunolo sprendimas, kuriuo buvo atmesti Irano bandymai ir ketinimai nuginčyti arbitražinį susitarimą tuo pagrindu, kad arbitražinis susitarimai sudaryti nebuvo gautas vyriausybės pritarimas, reikalaujamas Irano konstitucijos 139 str. Arbitražo tribunolas pažymėjo, kad nepaisant aplinkybės, kad iš pateiktų dokumentų matyti, jog atsakovas savo kompetencijoje kaip valstybinė įmonė, remiantis Irano Islamo Respublikos konstitucijos 139 str. nuostatomis ir negalėjo sudaryti arbitražinio susitarimo negavusi kompetentingos valdžios institucijos pritarimo, ji privalo sutikti, kad arbitražinio susitarimo trūkumas buvo pateiktas pareiškėjui jau po arbitražinio susitarimo sudarymo. Atsižvelgiant į tai, kad tarptautinė visuomenė plačiai ir vieningai priešinasi faktui, kad valstybinis juridinis asmuo ginčydamasis su asmeniu, nepriklausančiu tokios valstybės jurisdikcijai, gali sudaryti arbitražinį susitarimą, kuriuo kitai susitariančiai šaliai yra sukuriamas pasitikėjimo sutartimi lūkestis, o po to prasidėjus arbitražo procesui, gali nuginčyti savo įsipareigojimus motyvuojant kompetencijos sudaryti arbitražinį susitarimą trūkumu, kaip valstybinė įmonė. Toks subjektas akivaizdžiai vengė savo pareigos informuoti kitą susitariančią šalį apie privalomus reikalavimus valstybiniam juridiniam asmeniui sudaryti arbitražinius susitarimus⁷⁹. analogiškos pozicijos laikosi ir autorius Alan Redfern patvirtindamas, kad jeigu arbitražinio susitarimo šalimi yra suvereni valstybė, ar jos valdomas juridinis asmuo, tokia susitarimo šalis negali remtis savo vietos teise siekiant užginčyti savo kompetenciją būti arbitražinio susitarimo šalimi ar ginčyti iš sutarties kilusio ginčo arbitruotinumą⁸⁰.

Anot autoriaus Gary B. Born, tokia pozicija yra gerai apgalvota ir pagrįsta, nes priešingu atveju būtų iš esmės paneigtas valstybės, jos įmonės ar institucijos sutikimas ir pasiryžimas ginčus perduoti arbitražui, kai kilus ginčui valstybė tiesiog laisvai pritaikytų konstitucinių ar administracinių normų nustatytus ribojimus arbitražo susitarimo negaliojimui pagrįsti. Tokie valstybių veiksmai ir siekiai yra visiškai nesuderinami su valstybės, valstybinės įmonės ar institucijos įsipareigojimais, pagrįstais gera valia ir

⁷⁸ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 629.

⁷⁹ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 630.

⁸⁰ Nigel Blackaby, Constantine Partasides, Redfern and Hunter on International Arbitration, Oxford University Press, 2009.

pasitikėjimu ir todėl neturėtų turėti realaus poveikio valstybės, jos institucijos ar valstybinės įmonės sudaryto arbitražinio susitarimo galiojimui. Autorius Alan Redfern papildomai pabrėžia, kad praktikoje ypač svarbu prisiminti, kad labai dažnai suverenioms valstybėms, valstybinėms institucijoms ar įmonėms būna nustatyti tam tikri apribojimai teisei sudaryti sutartis ir tuo labiau arbitražinius susitarimus ir tokie apribojimai gali būti kvalifikuojami tiek kaip kompetencijos sudaryti sutartis objektu, tiek ir kaip arbitruotinumą klausimo objektu. Dėl to labai svarbu, kad teisininkai dalyvaujantys santykiuose su valstybiniais subjektais visada būtų atidūs šiuo atžvilgiu.

Trečiųjų asmenų teisės arbitražo procese

Kaip jau buvo minėta, susitarimo šalių valios sudaryti arbitražinį susitarimą įtvirtinimas yra tiesioginė prielaida arbitražinio susitarimo sudarymo pripažinimui. Taip pat jau buvo minėta, kad tokia susitariančiųjų šalių valia yra įtvirtinama įprastu atveju rašytiniame susitarime patvirtintame visų arbitražinio susitarimo šalių. Kaip be būtų, autorius Alan Redfern pažymi, kad rašytinės arbitražinio susitarimo formos egzistavimas ne visada padeda užtikrinti, kad toks susitarimas neapims trečiųjų asmenų (nesančių arbitražinio susitarimo šalimi) teises ar pareigas. Tretieji asmenys arbitražinio susitarimo pagrindu gali būti pripažinti esantys saistomi tokio susitarimo keliais atvejais.

Pirma, JAV teisinėje sistemoje išplėtotoje įmonių daugėto doktrinos (ang. *group of companies*) pagrindu, pagal kurią nauda ir pareigos, kylančios iš arbitražinio susitarimo gali tam tikromis aplinkybėmis būti interpretuojamos plečiamai ir taikytinos kitoms įmonėms (nesančioms arbitražinio susitarimo šalimi), kurios priklauso bendrai įmonių grupei, ir kai viena ar kelios kitos tai pačiai įmonių grupei priklausančios įmonės yra sudariusios arbitražinius susitarimus dėl sutarčių, kurių realiaje įgyvendinime dalyvauja ir tokios trečiosios įmonės.

Antra, tretieji asmenys, nesantys konkretaus arbitražinio susitarimo šalimi, gali būti susaistyti tokio arbitražinio susitarimo remiantis bendrosiose civilinės teisės normose įtvirtintais civilinės teisės institutais, tokiais kaip kad atstovavimas, agentavimas, teisių perėmimas ir kt. Pavyzdžiui, motininės įmonės, kuri sudarė arbitražinį susitarimą, filialas gali būti pripažįstamas bendru atsakovu arbitražo procese. taip pat draudimo sutarties teisių perėmėjas gali inicijuoti arbitražo procesą prieš draudiką, nors originaliai draudimo sutartis buvo pasirašyta teisių perdavėjo. Paminėtini ir standartiniai atvejai, kai atstovaujamas asmuo yra skaitomas jo įgalotinio sudarytais arbitražiniais susitarimais.

Taip pat po kelių įmonių sujungimo sudaryta nauja įmonė gali įgyvendinti arbitražinį susitarimą, sudarytą individualiai vienos iš susijungusių įmonių⁸¹.

Nepaisant aukščiau pateiktų pavyzdžių, pažymėtina, kad įprastu atveju, tretysis asmuo, nesantis arbitražinio susitarimo šalimi, gali gintis nuo tokio susitarimo taikymo trečiajam asmeniui, motyvuodamas esminiu arbitražinio susitarimo sudarymo pripažinimo trūkumu – valios sudarytai tokį susitarimą neišsakymu. Pabrėžtina, kad arbitražinis susitarimas yra išimtinė sutarties šalių teisė atsisakyti įprasto ginčų teisingumo ir juos perduoti nagrinėti privačiam teismui – arbitražo tribunolui. Dėl šių aplinkybių reikia išskirti atvejį, kai asmuo yra pagrindinės sutarties dalyviu, tačiau nėra išsakęs sutikimo dėl arbitražinio susitarimo sudarymo. Tokiu pavyzdžiu galėtų būti Lietuvos Respublikoje ypač dažnai pasitaikančios kelių įmonių jungtinės veiklos sutartys, skirtos dalyvauti konkrečiame viešajame pirkime. Jungtinės veiklos sutarties pagrindu viešajame pirkime dalyvaujančios įmonės privalo patvirtinti, kuri įmonė yra pagrindinis subjektas, kuris viešojo pirkimo atveju pasirašys pagrindinę sutartį (kurioje yra arbitražinio susitarimo sąlyga) visų jungtinės veiklos sutartimi saistomų įmonių vardu su viešojo pirkimo organizatoriumi. Formaliai vertinant, arbitražinio susitarimo patvirtinimą ir valios išreiškimą įvykdo tik ta įmonė, kuri pasirašo pagrindinę sutartį su viešojo pirkimo organizatoriumi, o kitos jungtinės veiklos sutarties dalyvės nėra saistomos arbitražinio susitarimo.

Tokios pozicijos pagrindu galėtų būti jau ne kartą minėtas arbitražinio susitarimo autonomijos principas. Kaip jau anksčiau išsiaiškinome arbitražinio susitarimo autonomiškumas lemia jos atskirumą nuo pagrindinės sutarties ir tokio susitarimo sudarymas privalo būti vertinamas atskirai nuo pagrindinės sutarties sudarymo aplinkybių. Taigi šiuo remiantis galima teigti, kad jungtinės veiklos sutarties dalyvės, nepasirašiusios pagrindinės sutarties ir kartu nepatvirtinusios arbitražinio susitarimo sąlygos neturėtų būti saistomos tokio susitarimo. Kitą vertus, jungtinės veiklos sutarties dalyvėms buvo žinomos visos pagrindinės sutarties sąlygos, įskaitant ir arbitražinio susitarimo sąlygą. Šiame kontekste paminėtina JAV Kalifornijos valstijos apeliacinio teismo sprendimas, kuriame buvo pripažinta teisėtai į arbitražo bylą šalimi įtraukta arbitražinio susitarimo nesudariusi įmonė, motyvuojant tuo, kad nors įmonė, kuri yra trauktina bendraatsakoviu, nesudarė arbitražinio susitarimo, tačiau ji realiai prisidėjo prie ginčo sutarties vykdymo, ji yra susijusi bendrais verslo santykiais su arbitražinį susitarimą sudariusia šalimi ir tikėtina, kad yra susipažinusi su pagrindine ginčo sutartimi, o kartu ir

⁸¹ Nigel Blackaby, Constantine Partasides, Redfern and Hunter on International Arbitration, Oxford University Press, 2009, p. 94-95.

arbitražiniu susitarimo sąlyga⁸². Taip pat jungtinės veiklos sutarties pagrindu įmonės prisiima savo įsipareigojimų pagal pagrindinę sutartį ir juos vykdo, taip pripažindamos pagrindinės sutarties ir jos nuostatų galiojimą. Tačiau kaip anksčiau jau įsitikinome, nepaisant kelių išimčių, įprastu atveju valstybių nacionaliniai teismai nėra linkę sieti pagrindinės sutarties pripažinimo galiojančia su arbitražinio susitarimo (esančio savarankiška sutartimi) pripažinimu vykdant pagrindinę sutartį. Dėl šių aplinkybių teigtina, kad valstybių nacionaliniai teismai yra laisvi apsispręsti kurią teisinę poziciją pasirinkti ir susaistyti tokius trečiuosius asmenis su arbitražinio susitarimo įsipareigojimais, ar ne.

Kitas pakankamai aktualus klausimas yra solidariosios prievolės įvykdymo reikalavimo atveju. Solidariosios prievolės vykdymo atveju, kreditorius turi teisę reikalauti, kad prievolę įvykdytų visi skolininkai kartu, arba bet kuris vienas iš skolininkų atskirai. Ginčytinas klausimas kyla kai, pavyzdžiui, su vienu iš kelių solidarių skolininkų dėl tapačios prievolės yra sudarytas arbitražinis susitarimas, o kreditoriaus reikalavimas reiškiamas visiems skolininkams kartu, ar tokiu atveju arbitražinis susitarimas bus galiojantis ir taikytinas? Šiuo atveju arbitražinio susitarimo negaliojimo negalėtume pagrįsti remiantis jau aptartomis Niujorko konvencijos ir UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių nuostatomis, nes toks arbitražinis susitarimas yra galiojantis ir vykdytinas pagal Lietuvos Respublikos teisę. Tokį ginčą nagrinėjęs Lietuvos Respublikos Apeliacinis teismas viename savo sprendimų yra išaiškinęs, kad „Teismas yra saistomas ieškovo reikalavimo ir negali išeiti iš jo ribų (dispozityvumo principas (CPK 13 straipsnis)), todėl, kai ieškovas pasirenka reikšti solidarų reikalavimą dviems atsakovams, teismas negali reikalavimų išskirti, atsižvelgęs į tai, kad reiškiant reikalavimą kiekvienam iš atsakovų atskirai, ginčas vieno iš jų atžvilgiu būtų nagrinėtinas teisme, o kito atžvilgiu – arbitraže. Tokiu atveju, kaip jau minėta, taikytinas CPK 24 straipsnis [bylos priskirtinumo teismui prioriteto taisyklės], įtvirtinantis bylos, kurioje reiškiami keli reikalavimai, iš kurių ne visi nagrinėtini teisme, priskirtinumą teismui“⁸³. Šiuo atveju negalint išskirti bylos reikalavimų į skirtingas bylas, teismas priėmė pagrįsta sprendimą dėl ginčo perdavimo nagrinėti teismui, taip užtikrindamas proceso koncentruotumo principo įgyvendinimą ir kreditoriaus interesų gynybą.

⁸² JAV Kalifornijos valstijos apeliacinio teismo 2010-09-11 sprendimas byloje *Louise Laswell's v. AG Seal Beach, LLC, AG Facilities Operations, LLC and Country Villa Service Corporation*.

⁸³ Lietuvos apeliacinio teismo 2010-12-23 nutartis, priimta civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Alfis“ ir SIA „Alfis“ Nr. 2-1610/2010.

Susitariančiųjų šalių atstovų teisė sudaryti arbitražinius susitarimus

Taip pat su asmens kompetencija sudaryti arbitražinį susitarimą susijęs klausimas yra tokio asmens, kuris yra įvardintas kaip arbitražinio susitarimo šalis, atstovo ar tarpininko teisė sudaryti įpareigojanti ir galiojanti susitarimą. Dažniausiai pasitaikantis kilusio ginčo tokiu atveju pavyzdys yra įmonės darbuotojo ar direktoriaus juridinio asmens vardu sudaryto arbitražinio susitarimo galiojimas, keliant klausimą, ar toks įmonės atstovas buvo įgaliotas sudaryti arbitražinį susitarimą. Kiti dažnai praktikoje pasitaikantys pavyzdžiai apima įgalioto asmens atstovo teisę sudaryti arbitražinį susitarimą įgaliojimą suteikusio asmens vardu arba motininės įmonės teises sudaryti arbitražinį susitarimą savo filialo vardu. Klausimai kylantys iš tokių arbitražinių susitarimų yra glaudžiai susiję su kompetencijos sudaryti arbitražinį susitarimą turėjimu, nors autorių E. Gaillard ir J. Savage nuomone, tokie susitarimai labiau priskirtini prie atstovavimo ar įmonės valdančiųjų organų sprendimų ginčų⁸⁴.

Kaip jau buvo minėta, sprendžiant klausimą dėl įmonės darbuotojo ar vadovo teisių privalu nurodyti teisės aktą, kurio pagrindu yra organizuojamas įmonės valdymas⁸⁵ arba teisės aktą, kurio pagrindu veikė įmonės atstovas. Atitinkamai Lietuvos Respublikos įmonės darbuotojo, vadovo ar atstovo teisės bus reguliuojamos pagal Lietuvos Respublikos teisę, o JAV įmonės – pagal JAV teisę. Kaip be būtų, vien tik teisės pagal kurią reguliuojamos įmonės vadovo, atstovo ar darbuotojo kompetencija, nustatymo nepakanka. Nors pasitaiko išimčių, tokių kaip, pavyzdžiui, Vokietijos jūrų arbitražo sprendimas, kuriuo buvo pripažintas arbitražinis susitarimas negaliojančiu, nes arbitražinio susitarimo šalies (privačios įmonės) atstovas neturėjo įgaliojimų sudaryti arbitražinį susitarimą⁸⁶, pagal bendrai nusistovėjusią praktiką nacionaliniai teismai ir arbitražo tribunolai labai nenoriai suteikia įmonėms teisę paneigti jų direktorių, darbuotojų ar atstovų kompetenciją sudaryti įpareigojančius arbitražinius susitarimus, pavyzdžiui Niujorko pietų apylinkės teismas *Siderurgica del Orinoco (Sidor), CA prieš Linea Naviera de Cabotage* byloje patvirtino, kad „argumentas, jog įmonės atstovas, kuris pasirašė sutartį, savo sąlygose turėjusį arbitražinį susitarimą, veikė savo nuožiūra ir jam nebuvo suteikta teisė sudaryti tokį arbitražinį susitarimą, yra atmestinas kaip nepagrįstas“⁸⁷.

⁸⁴ E. Gaillard & J. Savage - Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration, Kluwer International Law, 1999, p. 453.

⁸⁵ Dicey, Morris & Collinson - The Conflict of Laws, Sweet & Maxwell, 2006, p. 33-432.

⁸⁶ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 631.

⁸⁷ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 631.

Autorius Gary B. Born daro išvadą, kad per susitariančiųjų šalių geros valios ir pasitikėjimo, susitarimų patvirtinimo ir sutarčių galiojimo principus, teismai ir arbitražiniai tribunolai įprastai atranda teisinę argumentaciją ir motyvaciją pripažinti galiojančiais arbitražinius susitarimus net ir tais atvejais, kai arbitražinį susitarimą pasirašantis asmuo aiškiai neturėjo įgaliojimų sudaryti susitarimus pagal įmonės veiklos organizavimo dokumentus. Vienas iš tokių pavyzdžių yra Paryžiaus arbitražo rūmų sprendimas, kuriame Egipto įmonė buvo pripažinta esanti išipareigojusi ir susaistyta arbitražinio susitarimo, motyvuojant preziumuojamu įgaliojimų suteikimu įmonės atstovui sudaryti arbitražinį susitarimą. Arbitrai padarė išvadą, kad pareiškėjas sudarė sutartį su atsakovo oficialiu atstovu veikdamas gera valia ir pasitikėdamas atsakovo įmonės valdybos pirmininko įgaliojimais. Dėl šių aplinkybių arbitrai pripažino, kad Egipto įmonės valdybos pirmininkas buvo kompetentingas sudaryti arbitražinį susitarimą su pareiškėju⁸⁸.

Kitas aktualus kompetencijos sudaryti arbitražinį susitarimą klausimas kyla iš asmens atstovo sudaryto arbitražinio susitarimo, kai toks atstovas veikia pagal suteiktus įgaliojimus. Tokiais atvejais ginčai įprastai kyla dėl atstovo įgaliojimo apimties ir jo galiojimo. Štai, pavyzdžiui viename ginče Vokietijos arbitražo tribunolas atmetė atsakovo pareiškimus, kad sutarties šalis nebuvo suteikusi įgaliojimų sudaryti arbitražinį susitarimą savo vertybinių popierių makleriu⁸⁹. Vėl gi sandorių patvirtinimo ir sutarties šalių geros valios bei pasitikėjimo principai atlieka svarbų vaidmenį pagrindžiant įgaliojimu suteiktas teises sudaryti arbitražinį susitarimą. Pavyzdžiui, JAV arbitražo tribunolas vienoje iš bylų yra patvirtinęs, kad „atstovo pagal įgaliojimą sudarytas arbitražinis susitarimas gali būti patvirtintas vėlesniu įgaliojimą sutekusio asmens patvirtinimu per aktyvius veiksmus, tylėjimą, sutikimą ar reikiamu metu nepaneigiant sudaryto arbitražinio susitarimo“⁹⁰. Kitoje byloje ICC arbitražo tribunolas yra pagrindęs juridinio asmens išipareigojimų pagal sudarytą arbitražinį susitarimą galiojimą remiantis bendraisiais tarptautinės komercinės teisės principais nurodant, kad: „atsižvelgiant į bendruosius tarptautinius komercinės teisės principus, papročius ir susitariančiųjų šalių gerą valią bei pasitikėjimą, nurodytas juridinis asmuo yra asmeniškai saistomas sudarytos sutarties, o kartu ir arbitražinio susitarimo“⁹¹.

⁸⁸ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 630.

⁸⁹ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 631.

⁹⁰ JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *Gov't of Virgin Islands v. 0.459 Acres of Land*, 1996-02-07. Prieiga per internetą (<http://ftp.resource.org/courts.gov/c/F3/75/75.F3d.860.95-7273.html>) prisijungta 2011-03-03).

⁹¹ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 631.

Galiausiai komerciniuose santykiuose yra įprasti atvejai, kai viena šalis, veikdama kaip kitos šalies tarpininkas, sudaro kitos šalies (naudos gavėjo) vardu sutartis⁹². Kaip ir kitų sutarčių vykdymo ir sudarymo atvejais, ginčai gali kilti dėl tarpininko kompetencijos vykdyti ar sudaryti arbitražinius susitarimus. Pažymėtina, kad kai kuriose teisinėse sistemose egzistuoja įtvirtinti įvairūs kolektyvinio pritarimo reikalavimai sudaryti galiojantį arbitražinį susitarimą, bent vietinio pobūdžio ginčiuose. Tokiais pavyzdžiais galėtų būti Graikija, kurios Civilinio proceso kodekso 217 str. nurodyta, jog „Įgaliojimas gali būti suteiktas įgaliotiniui ar trečiajam asmeniui, su kuriuo bus sudaroma sutartis, pripažinimo forma. Jeigu nėra pagrindo teigti priešingai, įgaliojimų pripažinimas yra laikytinas tinkamos formos įgaliojimu siekiant sudaryti galiojantį sandorį, kurio sudarymui buvo suteikti įgaliojimai“⁹³. Taip pat paminėtinos Austrijos civilinio kodekso nuostatos, nurodančios, kad tarpininko teisė sudaryti arbitražinį susitarimą įgaliojimus suteikiančio asmens vardu privalo būti patvirtinta raštu, o tarpininkai veikiantys sutartinių įgaliojimų pagrindu privalo turėti specialios formos įgaliojimą⁹⁴. Analogiškai Šveicarijos teisės aktai reikalauja specialios formos sutikimo tarpininkui sudaryti arbitražinius susitarimus įgaliojimus suteikiančio asmens vardu ir taip pat yra įtvirtintas rašytinės formos privalomumo reikalavimas.

Bet kuriuo atveju nacionalinės teisės pagrindu taikomi apribojimai tarpininko teisių sudaryti susitarimus apimčiai turėtų būti vertinami tarptautinių arbitražinių susitarimų galiojimo principais pagal Niujorko konvenciją. Pažymėtina, kad autoriaus Gary B. Born nuomone, dėl aukščiau išvardintų priežasčių, valstybių nacionalinės teisės nuostatos, lemiančios išskirtinių ir kitoms sutartims netaikytinų reikalavimų taikymą tarptautiniams ar vietiniams arbitražiniams susitarimams, turėtų būti pripažįstamos keistinomis ir netaikytinomis remiantis Niujorko konvencijos 2 str. 3 d. nuostatomis.

Imperatyviųjų arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindų praktinis taikymas

Arbitražinio susitarimo galiojimo pagrindų kvestionavimas daugelyje modernių nacionalinių teisinių sistemų yra perimta ar adaptuota pagal Niujorko konvencijos ar kitų tarptautinių arbitražo teisės aktų nuostatas. Pabrėžtina, kad autoriaus Gary B. Born teigimu, arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindai, kurie peržengia Niujorko konvencijos 2 str. ribas yra pripažįstami kaip anuliuotini ir prieštaraujantys Niujorko konvencijos tikslams. Taip pat pažymėtina, kad daugeliu atveju tokie arbitražinio

⁹² Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 631.

⁹³ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 632.

⁹⁴ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 632.

susitarimo negaliojimo pagrindai būna perkeliama iš bendrųjų sandorių negaliojimo taisyklių, atskirai neatskiriant ir neišskiriant arbitražinių susitarimų iš bendro sutarčių konteksto. Analogiška situacija yra ir Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatymo atveju, nes konkrečiai nuorodų įstatyme į imperatyvius arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindus nėra. Tačiau, kaip jau minėta, egzistuoja nuorodos į Niujorko konvencijoje įtvirtintus užsienio arbitražo tribunolo sprendimų nepripažinimo pagrindus.

Taip pat ir UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių nuostatose yra įtvirtintos taisyklės, sietinos su formaliu arbitražinio susitarimo galiojimu, susitarimo autonomiškumu, arbitražinių susitarimų pripažinimo atsisakymu⁹⁵, tačiau nėra jokių taisyklių, įvardijančių arbitražinio susitarimo materialaus negaliojimo teisinius pagrindus. Vienintelė išimtinė nuoroda galėtų būti laikyti UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių 8 str. 2 d. nuostatas, kuriose įtvirtintos taisyklės, analogiškos Niujorko konvencijos 2 str. 3 d., teigiant, kad: „teismas, kuriam bus perduotas ginčas su arbitražiniu susitarimu, ginčo šalių prašymu nukreips šalis į arbitražą, nebent teismas pripažintų arbitražinį susitarimą esant negaliojantį ir netaikytiną, ar neįmanomą įgyvendinti“⁹⁶.

Kitų valstybių nacionalinių arbitražo įstatymų reguliavimas yra panašus. Pavyzdžiui, JAV Federalinio arbitražo įstatymo nuostatos nurodo, kad raštu sudarytas arbitražinis susitarimas bus pripažįstamas galiojančiu, neatšaukiamu ir vykdytinu tik tuo atveju, jeigu tokiu arbitražinis susitarimas galės būti pripažįstamas remiantis visais sutarčių pripažinimo ir galiojimo bendraisiais pagrindais⁹⁷. Paminėtinas ir Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės aktas, kuris apskritai neidentifikuoja galimų arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindų, o vietoj to įtvirtina tik taisykles, susijusias su taikytinos teisės parinkimu, arbitražinio susitarimo autonomiškumu ir ginčų arbitruotinum⁹⁸. Analogiškas reguliavimas įtvirtintas ir Anglijoje, Olandijoje ir Belgijoje. Tokie pavyzdžiai leidžia teigti, kad arbitražinių susitarimų materialusis galiojimas gali būti ginčijamas, bet įstatymai ne visada tiesiogiai įvardina tokius pagrindus, o dar rečiau nurodo specifinius arbitražinio susitarimo materialaus negaliojimo atvejus⁹⁹. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 10 str. įtvirtintas reguliavimas, kad teismas, gavęs ieškininį pareiškimą klausimu, dėl kurio šalys yra sudariusios šio įstatymo 9

⁹⁵ UNCITRAL pavyzdinės tarptautinio arbitražo taisyklės 7, 9, 16(2) str. Prieiga per internetą (<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules/arb-rules.pdf> (prisijungta 2010-12-18)).

⁹⁶ UNCITRAL pavyzdinės tarptautinio arbitražo taisyklės 8(1) str. Prieiga per internetą (<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules/arb-rules.pdf> (prisijungta 2010-12-18)).

⁹⁷ JAV Federalinis arbitražo įstatymas 2 str. Prieiga per internetą (<http://www.adr.org/sp.asp?id=29568> prisijungta 2011-03-03).

⁹⁸ Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės įstatymas 177(1), 178 str. Prieiga per internetą (<http://www.umbrecht.ch/pdf/SwissPIL.pdf> prisijungta 2011-03-03).

⁹⁹ 1996 m. Anglijos arbitražo įstatymas 7 str.; Olandijos civilinio proceso kodeksas 1022, 1053 str.; Belgijos teismų įstatymas 1697 str.

straipsnyje nustatytos formos arbitražinį susitarimą, bet kurios iš šalių reikalavimu atsisako jį priimti. Arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu vienos iš šalių reikalavimu, bendrais sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindais, taip pat nustačius, jog yra pažeisti šio įstatymo 9 ir 11 straipsnių reikalavimai. Toks pasirinktas abstraktus teisinis reguliavimas iš esmės atiša rankas arbitražo tribunolams ir kompetentingiems teismams patiems laisvai taikyti minėtame įstatyme įtvirtintus arbitražinio susitarimo negaliojimo ir bendruosius sandorių negaliojimo pagrindus.

Atitinkamai faktiškai visi teisiniai argumentai ir motyvai, kurių pagrindu arbitražiniai susitarimai yra pripažįstami materialiai negaliojantys, buvo išplėtoti nacionalinių teismų, arbitražo tribunolų ar mokslininkų, atsižvelgiant į detalaus įstatyminio reglamentavimo trūkumą. Kaip toliau pamatysime, tokie įvairūs autoritetingi šaltiniai rėmėsi bendrosiomis sutarčių teisės taisyklėmis ir principais siekiant pagrįsti arbitražinių susitarimų galiojimą ar negaliojimą. Tokią poziciją patvirtina ir autoriai B. Berger su F. Kellerhals, kurie savo publikacijose teigia: „galimos arbitražinio susitarimo negaliojimo priežastys yra kompetencijos trūkumas, įgaliojimų patvirtinimo trūkumas, susitariančiųjų šalių valios sutapimo trūkumas, remiantis bendromis sutarčių sudarymo ir galiojimo taisyklėmis, ar vienos iš šalių rėmimasis iškreiptu kitos šalies sutikimu sudaryti susitarimą (dėl suklydimo, dėl apgaulės, ar prievartos, kita.)“¹⁰⁰.

Dažniausiai pasitaikantys prieštaravimai arbitražinio susitarimo turinio imperatyviam galiojimui yra apgaulė ir nesąžiningi vienos iš sutarties šalių veiksmai; suklydimas; nesąmoningumas; ir nelygiavertis arbitražinis susitarimas.

Arbitražinio susitarimo negaliojimo dėl apgaulės ir nesąžiningo elgesio pagrindų praktinis taikymas

Sutartys, sudarytos pasitelkiant apgaulę ar nesąžiningus veiksmus yra negaliojančios faktiškai visose teisinėse sistemose¹⁰¹ įskaitant ir Lietuvos Respublikos jurisdikciją¹⁰². Nors nesąžiningas elgesys ir apgaulė nėra tiesiogiai tarptautinėse arbitražo konvencijose ar nacionaliniuose arbitražo įstatymuose įtvirtintas arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindas, tačiau nacionaliniai teismai ir arbitražo tribunolai nesuseduria su sunkumais darydami išvadą, kad apgaulė ir nesąžiningas elgesys yra pakankamas pagrindas arbitražinio susitarimo negaliojimui pripažinti. Arbitražinis susitarimas, kuris buvo sudarytas per apgaulę ar dėl nesąžiningų vienos iš susitariančiųjų šalių veiksmų, yra

¹⁰⁰ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 633.

¹⁰¹ Steven Gee – The autonomy of Arbitrators, and Fraud Unravels All, 2006, p. 337. Prieiga per internetą (<http://www.commercialinjunctions.com/autonomy.pdf> prisijungta 2011-03-12).

¹⁰² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.91 str. (Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262; Valstybės Žinios, 2000, Nr. 77; Valstybės Žinios, 2000, Nr. 80).

neabejotinai pripažįstamas negaliojančių ir naikintinu¹⁰³. Kaip be būtų, autoriaus Gary B. Born įsitikinimu, pareiškimai dėl arbitražinio susitarimo negaliojimo remiantis susitarimu, sudarytu per apgaulę ar dėl vienos iš susitariančiųjų šalių nesąžiningų veiksmų, dažnai būna atmetami, kaip nepagrįsti. Iš dalies tokia praktika susiformavo dėl arbitražinio susitarimo autonomijos prezumpcijos, kurios taikymas turi ypač reikšmingą poveikį tokių pareiškimų sprendimo turiniui.

Kaip jau minėta aukščiau, pagal daugelio modernių nacionalinių arbitražo įstatymų nuostatas, pareiškimai, kad susitariančios šalys buvo apgaule ar nesąžiningu elgesiu paskatintos sudaryti sutartis, bendrai laikytini kaip atskirai nekvestionuojantys paties arbitražinio susitarimo, kuris integruotas į tokią sutartį, galiojimo, o yra laikytinas savarankišku susitarimu nuo pagrindinės sutarties. Aplinkybė, kad viena iš susitarimo šalių galėjo nesąžiningai ir apgaulingai pristatyti parduodamų prekių ar paslaugų kokybę ir būklę, ar įmonės finansinės atskaitomybės dokumentus, iš esmės neginčija šalių susitarimo perduoti spręsti ginčus arbitražo proceso tvarka. To pasekoje išimtinai tik apgaulė ar nesąžiningi veiksmai nukreipti konkrečiai prieš arbitražinio susitarimo sudarymą gali būti pagrindu kelti tokio susitarimo galiojimo klausimą. Tokios aplinkybės iškyla pakankamai retai. Labai sudėtinga sumodeliuoti situaciją, kurioje viena sutarties šalis mėgintų apgaule ar nesąžiningais veiksmais skatinti kitą šalį sudaryti arbitražinį susitarimą, net ir tais atvejais, jeigu tokia ginčo šalis jau yra panaudojusi ar naudoja apgaulę, sudarant pagrindinę komercinę sutartį.

Plačiausiai žinomas modernus arbitražinio susitarimo autonomijos doktrinos taikymo pavyzdys pareiškimuose dėl apgaulingo sandorio būtų JAV aukščiausiojo teismo sprendimas *Prima Paint Corp prieš Flood & Conklin manufacturing Co* byloje. Šiame sprendime teismas nustatė, kad pareiškėjo argumentai dėl sandorio (kuriame integruotas arbitražinis susitarimas) sudarymo panaudojant apgaulę neapima paties arbitražinio susitarimo sąlygos. To pasekoje remiantis JAV federaliniu arbitražo įstatymu, arbitražo tribunolas yra kompetentingas spręsti ginčą dėl apgaulės panaudojimo sudarant sandorį. Autoriaus Gary B. Born nuomone, tinkamai interpretuojant šį teismo sprendimą, teigtina, kad teismas rėmėsi įsitikinimu, kad galimai apgaulingi ir nesąžiningi veiksmai nebuvo nukreipti siekiant susitarimo šalis paskatinti sudaryti arbitražinį susitarimą, todėl tokio susitarimo galiojimo niekaip nepaveikė, o nurodyti galimai apgaulingi ir nesąžiningi veiksmai buvo nukreipti išimtinai į pagrindinės komercinės sutarties sudarymą.

¹⁰³ Amerikos arbitražo asociacijos sprendimas byloje *Nagrampa v. MailCoups, Inc.*, 2006-12-04. Prieiga per internetą (<http://caselaw.findlaw.com/us-9th-circuit/1491498.html>) prisijungta 2011-03-12).

Kaip jau minėta, arbitražinio susitarimo autonomijos prezumpcija buvo adaptuota ir kitų išsivysčiusių teisinių sistemų jurisdikcijose. Tokiais pavyzdžiai galėtų būti Anglijos apeliacinio teismo sprendimas byloje dėl šalių nesąžiningumo sudarant laivų statybos sutartį ir apgaulingai nurodant sutarties apmokėjimo šaltinius. Tokia laivų statybos sutartis taip pat savo sąlygose turėjo ir arbitražinę išlygą. Teismas savo sprendime patvirtino, kad laivų statybos užsakovas savo nesąžiningais veiksmais siekė išimtinai tik laivų statybos sutarties sudarymo, o arbitražiniam susitarimui, kaip savarankiškai sutarčiai, apgaulė nebuvo panaudota¹⁰⁴. Taip pat paminėtina Naujojo pietų Velso apeliacinio teismo nutartis, kurioje pripažinta, jog pareiškimas dėl apgaule sudaryto sandorio neapima arbitražinio susitarimo galiojimo apimties ir toks ginčas yra sprendinamas arbitražo tribunolo¹⁰⁵. Didžiąja dauguma sprendimų JAV teismai yra patvirtinę poziciją, kad siekiant atlikti pirminį negalutinį pareiškimo dėl sutarties sudarymo panaudojant apgaulę įvertinimą, toks pareiškimas privalo būti nukreiptas tiesiogiai ir išimtinai į arbitražinio susitarimo sąlygą (kas praktikoje, kaip minėta, nepasitaiko). JAV aukščiausiojo teismo sprendimas *Buckeye Check Cashing, Inc* prieš *Cardegn* byloje patvirtina formuojamą taisyklę, jog pagrindinės sutarties ginčijimas remiantis panaudota apgaule ar nesąžiningais veiksmais įprastai neapima ir neturi būti sietinas su arbitražinio susitarimo sąlyga. Analogiškai JAV aukščiausiasis teismas *Teledyne, Inc* prieš *Kobe Corp.* sprendime nurodė, kad ginčas privalo būti perduotinas nagrinėti arbitražo proceso tvarka, nebent yra ginčijama arbitražinio susitarimo sąlyga, kuri yra atskyra ir nepriklausoma nuo bet kokio pagrindinės sutarties ginčijimo¹⁰⁶.

Tokiomis aplinkybėmis arbitrai privalo spęsti ir vertinti ar galimai panaudota apgaulė, ar nesąžiningi veiksmai turėjo tiesioginį poveikį tiek pagrindinės sutarties sudarymui, tiek ir atskiram arbitražiniam susitarimui. Tokia pozicija nereiškia, kad arbitražinis susitarimas negali būti pripažintas negaliojančiu remiantis apgaule, dėl kurios buvo sudaryta pagrindinė sutartis, tačiau tokios aplinkybės suformuoja arbitražo tribunolo pareigą išspręsti tokius klausimus pirma eile. Kitų valstybių jurisdikcijose teismų ir arbitražo tribunolų sprendimai lemia panašius rezultatus formuojamoje sprendimų praktikoje teigiant, kad pareiškimai dėl pagrindinių sutarčių sudarymo panaudojant apgaulę įprastu atveju neapima savarankiškos arbitražinio susitarimo sąlygos ginčijimo.

¹⁰⁴ Anglijos apeliacinio teismo sprendimas byloje *Fiona Trust & Holding Corp. v. Privalov*, 2006-10-20. Prieiga per internetą (<http://www.nadr.co.uk/articles/published/ArbLawReports/Fiona%20v%20Privalov%202006.pdf> prisijungta 2011-03-12).

¹⁰⁵ Naujojo Pietų Velso apeliacinio teismo sprendimas byloje *Ferris v. Plaister*, 1994.

¹⁰⁶ JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *Teledyne, Inc. v. Kone Corp.*, 1989-10-10. Prieiga per internetą (<http://openjurist.org/892/f2d/1404/teledyne-inc-cm-v-kone-corporation> prisijungta 2011-03-12).

Pavyzdinis Anglijos apeliacinio teismo sprendimas, kuriame buvo išaiškinta, jog pagrindinės sutarties galiojimo ginčijimas nesukėlė teisinio pagrindo arbitražo tribunolui spręsti dėl arbitražinio susitarimo galiojimo. Tokia pareiga būtų kilusi tik tuo atveju, jeigu pats arbitražinis susitarimas pagal atskleistas aplinkybes būtų laikytinas paveiktu apgaulės ar nesąžiningų susitariančiosios šalies veiksnu ir tai galėtų lemti draudimą arbitražo tribunolui spręsti ginčą dėl pagrindinės sutarties sudarymo¹⁰⁷. Kitų valstybių sprendimai taip pat formuoja panašią praktiką. Švedijos aukščiausiais teismas viename iš savo sprendimų yra patvirtinęs, kad dėl apgaulės ir nesąmoningumo pagrindinės sutarties sudarymas neturi jokio teisinio poveikio arbitražinio susitarimo galiojimui¹⁰⁸. Prancūzijos kasacinis teismas taip pat yra patvirtinęs, kad pagrindinės sutarties negaliojimas neturi poveikio arbitražinio susitarimo galiojimui¹⁰⁹.

Vertinant tokius ginčus nuolat pakartotinai iškyla klausimas, koku įstatyminiu pagrindu reiktų remtis teikiant ar ginantis nuo pareiškimo dėl sutarties sudarymo panaudojant apgaulę ar nesąžiningus veiksmus. Autorius Gary B. Born patvirtina, kad iš esmės tokiu atveju turėtų būti taikomi tie patys analogiški principai ir teisiniai argumentai, kaip ir sprendžiant arbitražinio susitarimo materialaus galiojimo klausimą. Pareiškimai dėl panaudotos apgaulės taip pat turėtų patekti į sutarčių pripažinimo principo, neutralumo principo ir nediskriminavimo principo veikimo sritį pagal Niujorko konvencijos 2 str. nuostatas (kartu su kitais apsirinktinis taikytinos teisės arbitražiniam susitarimui klausimais).

Dėl suklydimo sudaryto arbitražinio susitarimo negaliojimo praktinis taikymas

Daugelyje modernių teisinių sistemų įtvirtintos nuostatos, kad vienos ar abiejų susitarimo šalių suklydimas tam tikromis aplinkybėmis yra susitarimo, kuris nesant tokių aplinkybių būtų pripažįstamas galiojančiu, negaliojimo pagrindas. Lietuvos Respublikos teisinės sistema taip pat nėra išimtis šiuo klausimu¹¹⁰. Kaip ir apgaulės panaudojimo atveju, pareiškimai dėl sutarties sudarymo suklydus gali lemti ir arbitražinio susitarimo negaliojimą. Taip pat analgiškai yra labai sunku teisiškai pagrįsti komercinį susitarimą, sudarytą suklydus, o tuo labiau pripažinti arbitražinį susitarimą, sudarytą dėl suklydimo.

¹⁰⁷ Anglijos apeliacinio teismo sprendimas byloje *Fiona Trust & Holding Corp. v. Privalov*, 2006-10-20. prieiga per internetą (<http://www.nadr.co.uk/articles/published/ArbLawReports/Fiona%20v%20Privalov%202006.pdf> prisijungta 2011-03-12).

¹⁰⁸ Švedijos aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *AB Norrköpings Triåfabrik v. AB Per Persson*, 1936-10-03.

¹⁰⁹ Prancūzijos kasacinio teismo sprendimas byloje *Société Barbot v. Société Bouygues Bâtiment*, 2002-04-04.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.90 str.

Dėl šių aplinkybių teik arbitražo tribunolai, tiek ir nacionaliniai teismai yra linkę atmesti savo jurisdikcijose mėginimus paneigti arbitražinį susitarimą motyvuojant susitarimo sudarymu suklydus.

Kaip ir apgaulės atveju, pareiškiami dėl suklydimo įprastai įtraukia ir arbitražinio susitarimo autonomijos principo klausimą. Ginčo šalys apskritai labai retai teikia pareiškimus, kad jos buvo suklaidintos dėl arbitražinio susitarimo sudarymo atskirai nuo pagrindinio komercinio sandorio ginčijimo. Ir iš esmės visais atvejais suklydimas dėl pagrindinio sandorio sudarymo neturės jokie poveikio arbitražinio susitarimo sąlygos galiojimui. Faktas, kad šalis iš esmės suklydo dėl įsigyjamų prekių prigimties ar dėl jungtinės veiklos susitarimo, prie kurio prisijungė, neturėtų turėti jokie poveikio aplinkybei, kad tokiose sutartyse yra inkorporuotas arbitražinis susitarimas ir neturėtų būti kvestionuojamas jo galiojimas. To pasekoje tiek tarptautinėje praktikoje, tiek ir nacionalinių teismų ir arbitražo tribunolų sprendimuose bendra taisykle pareiškimai dėl sutarties sudarymo iš esmės suklydus įprastu atveju yra perduodami nagrinėti arbitražui.

Kaip be būtų, reikia pažymėti, jog yra galimas atvejis, kad suklydimas sietinas su pagrindinės sutarties sudarymu taip pat paveikia ir susijusios arbitražinės išlygos galiojimą. Pavyzdžiui, Anglijos apeliacinio teismo sprendime buvo nurodyta galimybė, kad suklydimo pobūdžio identifikavimas ir kvalifikavimas gali būti pagrindu konkretaus arbitražinio susitarimo galiojimo užginčijimui¹¹¹. Tačiau autorius Gary B. Born kelia klausimą, kodėl net ir esminio pobūdžio suklydimas dėl perkamų prekių ar paslaugų turėtų būti laikytinas esminiu pagrindu pripažinti sudarytą arbitražinį susitarimą negaliojančiu. Tokia pozicija nebent galėtų būti pagrįsta tuo atveju, jeigu arbitražinio susitarimo sudarymo aplinkybė buvo siejama išimtinai su kontrahento asmeniu, autoritetu ar su kontrahentu susijusiais asmenimis. Tačiau tai būtų tik išimtinai išskirtiniai ir unikalūs atvejai.

Susitariančios šalys taip pat dažnai teikia tiesioginius pareiškimus dėl arbitražinio susitarimo sudarymo suklydus, įprastai motyvuojant, kad jos nebuvo supažindinti su arbitražinio proceso specifika (pavyzdžiui, kontrahento santykiai su nuolatine arbitražo institucija ar arbitrais). Kai kurių valstybių jurisdikcijų nacionaliniai teismai yra išaiškinę tokių pareiškimų esmę (nes tokiais atvejais pareiškimai ginčija tiesiogiai patį arbitražinį susitarimą), bet atmetė juos remiantis išnagrinėtomis faktinėmis aplinkybėmis. Tokiu pavyzdžiu galėtu būti Prancūzijos kasacinio teismo sprendimas, kuriame buvo nustatyta,

¹¹¹ Anglijos apeliacinio teismo sprendimas byloje *Fiona Trust & Holding Corp. v. Privalov*, 2006-10-20. Prieiga per internetą (<http://www.nadr.co.uk/articles/published/ArbLawReports/Fiona%20v%20Privalov%202006.pdf> prisijungta 2011-03-12).

kad vienos iš sutarties šalių advokatas buvo ICC tarptautinio arbitražo teismo vice prezidentas. Teismas tuo atveju pasisakė, kad aplinkybė, jog vienos iš ginčo šalių advokatas yra ICC tarptautinio arbitražo teismo, kuriam perduotinas nagrinėti ginčas pagal arbitražinį susitarimą, vice prezidentas, nedaro negaliojančio paties arbitražinio susitarimo¹¹². Tačiau egzistuoja atveju, kai teismai yra pripažinę, jog tam tikrose bylose įrodžius pagrįstą suklydimą, kuris iš esmės turi reikšmės susitarimo sudarymui ir arbitražo procesui, gali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą. Prancūzijos kasacinis teismas viename iš sprendimų yra nurodęs, kad jeigu viena iš arbitražinio susitarimo šalių nežinojo faktinių aplinkybių, kurios iš esmės gali lemti arbitro nešališkumo ginčijimą, toks susitarimo šalies susitikimas perduoti ginčus nagrinėti arbitražu bus laikytinas negaliojančiu, o arbitražinė išlyga pripažįstama naikintina¹¹³. Pareiškimai dėl arbitražinio susitarimo sudarymo suklydus įprastai bus esminių arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindų objektu.

Nesažiningai sudaryto arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindų praktinis taikymas

Bendrieji sutarčių teisės principai daugelio valstybių jurisdikcijose įtvirtina taisyklę, kad nesažiningai sudaryti susitarimai negali būti priverstinai vykdytini¹¹⁴. Sutarties šalys kartais ginčijasi, kad sutartis, kurių nuostatose yra arbitražinis susitarimas, arba patys arbitražiniai susitarimai yra nesažiningi ir tai sudaro pagrindą nevykdyti arbitražinio susitarimo. Lietuvos respublikos teisinėje sistemoje taip pat yra įtvirtintas analogiškas teisinis reguliavimas¹¹⁵. Nors kaip ir jau aukščiau minėtais atvejais, labai sunku įrodyti tokius pareiškimus, nes daugelio valstybių nacionaliniuose įstatymuose yra aiškiai ir nedviprasmiškai įtvirtinti tokio nesažiningumo pripažinimo pagrindai.

Arbitražinio susitarimo autonomijos principas yra dažnu atveju taikomas pareiškimams dėl pagrindinės sutarties nesažiningumo pagrindu ginčijamos arbitražinio susitarimo sąlygos galiojimo. Remiantis šiuo principu, nacionaliniai teismai beveik visais atvejais sprendžia, kad sudarytos pagrindinės sutarties nesažiningumas neturi jokio poveikio susijusiam arbitražinio susitarimo galiojimui ir teismai įprastu atveju tokius pareiškimus dėl sandorių nesažiningumo perduoda nagrinėti arbitražui. Pavyzdžiui, Švedijos aukščiausiasis teismas vienoje iš savo bylų yra nurodęs, kad nesažiningumas

¹¹² Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 715.

¹¹³ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 715.

¹¹⁴ K. Zweigert and H. Kötz - AN INTRODUCTION TO COMPARATIVE LAW, Oxford: Clarendon Press, 1998, 3rd edition, p. 343.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.91 str.

sudarant pagrindinę sutartį neturi nieko bendro su arbitražinio susitarimo galiojimu¹¹⁶. JAV apeliacinis teismas yra patvirtinęs, kad JAV federalinis arbitražo įstatymas nesuteikia federaliniams teismams teisės spręsti ginčų dėl sutarčių, kaip rišlaus vientiso (įskaitant arbitražinį susitarimą) dokumento, galiojimo¹¹⁷. Kitą vertus, susitariančios šalys kartais teikia pareiškimus tiesiogiai dėl paties arbitražinio susitarimo nesąžiningumo. Tokiu atveju arbitražinio susitarimo autonomijos principas nebėra taikomas, o tokių ginčijamų arbitražinių susitarimų galiojimo klausimą dažniausiai sprendžia nacionaliniai teismai.

Pavyzdžiui JAV Kalifornijos apeliacinis teismas viename iš savo sprendimų yra pripažinęs, kad sprendimas dėl arbitražinio susitarimo sudarymo sąžiningumo privalo būti priimamas teismo, o ne arbitražo tribunolo¹¹⁸. Analogišką sprendimą priėmė ir JAV Niujorko apeliacinis teismas¹¹⁹. Nepaisant šių aplinkybių, net kai teismai apsiima savo jurisdikcijoje spręsti galimai nesąžiningo arbitražinio susitarimo sudarymo ir jo galiojimo klausimus, teismai nenoriai pripažįsta tokius arbitražinius susitarimus negaliojančiais net ir dėl ekonominių aplinkybių. Pavyzdžiui, Olandijos aukščiausiasis teismas viename iš savo sprendimų yra vienareikšmiškai atmetęs pareiškėjo argumentus, jog arbitražinio susitarimo vykdymas būtų ekonomiškai netinkamas ir neteisingas. Teismas motyvavo, kad arbitražo procesas, priešingai nei teigia pareiškėjas, yra įprasta ir plačiai naudojama priemonė dėl jos efektyvumo ir ekonomiškumo ginčų sprendime komerciniuose santykiuose. Taip pat nacionaliniai teismai nėra linkę pripažinti teisiškai reikšmingais tokių argumentų, kaip aplinkybės, jog arbitražinis sutarimas buvo inkorporuotas į iš anksto parengtą sutarties formą; nei kad tarp susitariančiųjų šalių buvo akivaizdi materialinė nelygybė; nei kad šalis nebuvo informuota apie arbitražinio susitarimo sąlygos buvimą sutartyje; ir tokių pagrindų nelaiko pakankamais arbitražinio susitarimo negaliojimui pagrįsti. Apibendrinant teismų pozicijas, galima panaudoti Italijos kasacinio teismo poziciją, pateiktą viename savo sprendimų, nurodant, jog tai yra sutarties šalies, pasirašančios sutartį užsienio kalba, pareiga užtikrinti kitos sutarties šalies parengtą sutarties sąlygų aiškumą ir reikšmės suvokimą¹²⁰.

Kaip kad nurodyta aukščiau, kai kurie pareiškimai dėl arbitražinio susitarimo nesąžiningumo yra motyvuojami aplinkybėmis, kad arbitražinio susitarimo sąlygos nepagrįstai suteikia pranašumą kitai sutarties šaliai (pavyzdžiui dėl arbitražo vietos,

¹¹⁶ Švedijos aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *AB Norrköpings Trikåfabrik v. AB Per Persson*, 1936-10-03.

¹¹⁷ JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *Jenkins v. First Am. Cash Advance of Ga., LLC*, 2005-02-18.

¹¹⁸ JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *Murphy v. Check 'N Go of Cal., Inc.*, 2007-10-17.

¹¹⁹ JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *Brower v. Gateway 2000, Inc.*, 1998 m.

¹²⁰ Gary B. Born - *International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 2009, p. 717.

procesinių išlaidų ar arbitražo proceso reglamentavimo). Dauguma nacionalinių teismų tokius pareiškimus atmeta, kaip neturinčius pagrindo. Pavyzdžiui, viename iš Vokietijos federalinio teisingumo teismo sprendimų išaiškinta, kad arbitražinio susitarimo sąlygose suteikiant teisę tik vienai konkrečiai susitarimo šaliai pasirinkti ginčo sprendimą arbitraže ar nacionaliniame teisme, nedaro tokio arbitražinio susitarimo nesąžiningu ir negaliojančiu. Taip pat Prancūzijos kasacinis teismas viename iš savo sprendimų patvirtino, kad arbitražinio susitarimo sąlyga, kurioje įtvirtintas vienos iš šalių įsipareigojimas pasirinkti arbitrą iš sąrašo parengto iš anksto, nėra nesąžiningas ir nedaro arbitražinio susitarimo negaliojančiu¹²¹.

Autoritetingas sprendimas, pripažįstantis vieną ar kelias arbitražinio susitarimo sąlygas esant nesąžiningomis nebūtinai visais atvejais lemia tokio arbitražinio susitarimo negaliojimą. Teismai dažnu atveju atskiria nesąžiningas sąlygas (pavyzdžiui, dėl procesinių išlaidų paskirstymo, ar arbitrų parinkimo tvarkos), ir taip sudaro pagrindą taikyti pagrindinį arbitražinį susitarimą. Vienu iš tokių sprendimų pavyzdžių yra Šveicarijos federalinio tribunolo sprendimas išaiškinantis, kad arbitražinio susitarimo sąlyga įpareigojanti atsisakyti teisės ginčyti arbitražo tribunolo sprendimą yra nesąžininga ir netaikytina, o visas likęs arbitražinis susitarimas privalo būti vykdytinas. Kitame sprendimą Austrijos aukščiausiasis teismas yra nurodęs, kad net ir arbitražinio susitarimo procesinių išlaidų paskirstymo sąlygoms esant negaliojančioms, iš esmės pats arbitražinis susitarimas nėra negaliojantis. Kitą vertus, jeigu nesąžiningos arbitražinio susitarimo sąlygos negali būti saugiai atskirtos, tokiu atveju iš esmės visas arbitražinis susitarimas bus pripažįstamas negaliojančiu. JAV Kalifornijos apeliacinis teismas yra nurodęs, kad nesąžiningos arbitražinio susitarimo sąlygos, suteikiančios teisę atsisakyti priimti tam tikros rūšies ieškinius, lemia viso arbitražinio susitarimo negaliojimą¹²².

Arbitražinio susitarimo nearbitruotinumą ir negaliojimo pagrindų išskyrimas

Autorius Gary B. Born nurodo, kad egzistuoja esminiai nearbitruotinumą taisyklės ir arbitražinio susitarimo negaliojimo skirtumai. Visų pirma šie du skirtingi arbitražinio susitarimo neefektyvumą pagrindai kyla iš skirtingų teisinių šaltinių. Santykiai susiję su arbitražinio susitarimo galiojimu bendrąja prasme yra aiškinami remiantis sutarties galiojimo vertinimo principais (pvz.: nesąmoningumas; prievarta; klaida ar pñš.). Tuo tarpu nearbitruotinumą klausimai yra įtvirtinti tiesiogiai specialiame arbitražinį susitarimą reguliuojančiame teisės akte, nurodant, kurie ginčai ir kurios jų rūšys yra nearbitruotini

¹²¹Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 717.

¹²²Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 718.

(kaip minėta, dažniausia tai yra tam tikros ginčų rūšys, susijusios su vartojimo santykiais; bankroto santykiais; ar kriminaline teisėkūra), nevertinant ir neatsižvelgiant į pagrindinės sutarties nuostatas ir susitarimo sąlygas. Arbitražinio susitarimo galiojimas privalo būti vertinamas atsižvelgiant į bendruosius sutarčių sudarymo ir galiojimo teisės principus. Tuo tarpu nearbitruotinumą taisyklės yra tiesiogiai nustatytos įstatymų leidėjo ir nukreiptos tiesiai į konkrečius arbitražinius susitarimus, kurie apima nearbitruotinių santykių sprendimą.

Antra, sprendimas, kad tam tikras ginčas yra nearbitruotinas, iš esmės skiriasi savo pagrindais nuo sprendimo, kad arbitražinis susitarimas yra negaliojantis pagal materialius reikalavimus. Sutarties negaliojimo taisyklių taikymas įprastai lemia arbitražinio susitarimo negaliojimą nepaisant, kokios bebūtų aplinkybės. Kaip jau buvo minėta, arbitražinis susitarimas sudarytas nesąmoningai ar per prievartą bus negaliojantis, nepaisant kokį ginčą šalys siekia perduoti nagrinėti arbitraže. Priešingai nurodytam aiškinimui, nearbitruotinumą taisyklės taikymas įprastai lemia arbitražinio susitarimo pripažinimą galiojančiu materialiosios teisės prasme, tačiau jo negalima vykdyti ir pripažinti dėl arbitražui perduodamo ginčo specifiškumo, patenkančio į įstatyme įtvirtintą nearbitruotinių ginčų kategoriją. Atitinkamai arbitražinis susitarimas jungtinės veiklos sutartyje gali iš esmės būti galiojantis ir taikytinas kaip nurodyta sutartyje dėl ginčų, susijusių su sutarties nuostatų pažeidimu ir žalos atlyginimu, tačiau tas pats arbitražinis susitarimas gali būti nebetaikytinas įmonių santykiams kylantiems iš konkurencijos teisės ar intelektinės nuosavybės teisės santykių.

Nearbitruotinumą doktrina yra glaudžiai susijusi su arbitražinio susitarimo negaliojimu. Kaip minėta, egzistuoja labai ribotos aplinkybės, kai arbitražinis susitarimas yra negaliojantis ir nevykdytinas. Daugeliu atveju teisėkūra, draudžianti arbitražinio susitarimo vykdymą, bus pripažinta, kaip taikanti nearbitruotinumą principą: teisėkūra apribos tam tikrų specialiai nurodytų ginčų sprendimą arbitraže. Tikrosios bylos dėl arbitražinio susitarimo neteisėtumo apims atvejus, kai susitariančiosios šalys siekia arbitražu įgyvendinti nelegalius tikslus (pvz. piniginių lėšų įteisinimas), kur iš esmės yra taikytini ribojimai ir draudimai, nustatyti nacionalinės kriminalinės teisėkūros.

Nearbitruotinumą taisyklių atskyrimas nuo imperatyviosios teisės ir viešosios tvarkos normų

Nearbitruotinumą doktrina taip pat yra pripažįstama glaudžiai susijusi su imperatyviosios teisės ir viešosios tvarkos taisyklių taikymu, tačiau taip pat egzistuoja esminiai skirtumai. Dauguma išsivysčiusių teisinių sistemų yra nustatyta tam tikros

taisyklės grindžiamos fundamentalia viešąja politika ir jos pripažįstamos imperatyviai taikytinomis. Nepaisant bendrai pripažįstamos susitariančiųjų šalių autonomijos, šalys neturi teisės atsiriboti nuo šių imperatyvių normų, net ir pasirinkus atitinkamą materialinę teisę; procesinę teisę; ar sudarant išankstinį arbitražinį susitarimą, arbitruotinam ginčui spręsti.

Imperatyviosios taisyklės taikomos kartu su nearbitruotinumui doktrina, nepaisant susitariančiųjų šalių teisės susitarti perduoti tarp jų kylančius ginčus arbitražui. Tokie šalių susitarimai gali būti nepripažįstami ir nevykdomai pritaikyti tam tikras, ribotos kategorijos taisyklės, tam tikrose jurisdikcijose. Tuo tarpu nearbitruotinumui doktrina remiasi taisyklėmis, kurios iš esmės labai panašios kaip ir imperatyviosios teisės doktrinos pagrindu pripažįstant negaliojančiais privačius susitarimus, uždraudžiant arbitražinių susitarimų pripažinimą, ar arbitražinių teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą, neatsižvelgiant į aplinkybę, kad galbūt kitos valstybės jurisdikcijoje toks arbitražinis susitarimas būtų pripažįstamas ir galiojantis. Abiem atvejais tokio nepripažinimo pagrindas yra tai, kad egzistuoja konfliktas tarp arbitražinio teismo sprendimo ar arbitražinio susitarimo ir tam tikros valstybės jurisdikcijos viešosios politikos taisyklių, kurias tokia valstybė yra pripažinusi imperatyviosiomis. Toks konfliktas visada lems materialiai galiojančio arbitražinio susitarimo ar arbitražinio teismo sprendimo nepripažinimą ir nevykdymą tokioje valstybėje. Kaip jau minėta, klasikiniai pavyzdžiai yra ginčai kylantys iš kriminalinės teisės, šeimos teisės, bankroto teisės, nekilnojamojo turto ir valdžios reguliuojamų apribojimų santykių.

Kaip be būtų, nearbitruotinumui ir imperatyviosios teisės normos yra atskirtinos. Nepaisant to, kad imperatyvioji teisė reikalauja, kad tam tikros materialinės taisyklės būtų pritaikytos, tai dar nereiškia, kad yra užkertamas kelias tokių ginčų arbitruotinumui. Kaip jau kalbėta, tai yra taikytinos teisės konkurencijos normų klausimas. Jeigu taikytinos teisės imperatyviosios normos nenumato draudimo konkrečiam ginčui būti perduotam nagrinėti arbitraže, toks arbitražinis susitarimas bus galiojantis ir vykdomas. Taigi aplinkybė, kad ginčas apima imperatyviosios teisės reguliuojamą santykį dar savaime neleidžia tvirtinti, kad toks ginčas yra nearbitruotinas. Praktikoje pasitaiko atvejų, kai tokie pareiškimai, susiję su imperatyviosios teisės normomis yra arbitruotini¹²³.

Anksčiau pateikti pastebėjimai yra įtvirtinti Niujorko konvencijos 5 str. nuostatose. Be kitų pagrindų nepripažinti arbitražinio teismo sprendimą, 5 str. 2 d. nurodo du išskirtinius pagrindus tokiam nepripažinimui – tai nesutikimas su viešosios tvarkos

¹²³ JAV aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *Mitsubishi Motors Corp. v. Soler Chrysler-Plymouth, Inc.*, 1985-07-02. Prieiga per internetą (<http://supreme.justia.com/us/473/614/case.html> prisijungta 2011-03-16).

pagrindais įtvirtintas arbitražinio teismo sprendimo pripažinimo ir vykdymo apimtyje 5 str. 2 d. b p. ir nearbitruotinumai taisyklės 5. str. 2 d. a p¹²⁴. Taigi, Niujorko konvencijos 5 str. 2 d. a. p. nustato nepripažinimo galimybę arbitražinių teismų sprendimų susijusių su nearbitruotiniais santykiais, o Niujorko konvencijos 5 str. 2 d. b p. nustato, kad arbitražinių teismų sprendimai neturi būti pripažinti, jeigu juos pripažinus būtų pažeista valstybės, kurioje toks pripažinimas yra vykdytinas, viešoji tvarka. Vertinant šias nuostatas, darytina išvada, kad nearbitruotinumai doktrinos ir prieštaravimo viešajai tvarkai pagrindų išskyrimas į atskyras pastraipas, rodo šių pagrindų išskirtinumą ir kartu reikšmingumą. Tai taip pat leidžia teigti, kad prieštaravimas viešajai tvarkai yra atskirtas kaip savarankiškas pagrindas nuo nearbitruotinumai taisyklių doktrinos. Kaip jau minėta, tokį atskirumą lemia faktas, kad viešosios tvarkos taisyklių taikymo doktrina nurodo, kad arbitražinio teismo sprendimu pasiektas rezultatas prieštarauja viešajai tvarkai ir negali būti pripažįstamas, o nearbitruotinumai doktrina nurodo, kad arbitražo procesas savaime negali būti naudojamas siekiant priimti susitarimo šalis įpareigojantį sprendimą tam tikrose ginčų grupėse, neatsižvelgiant į tai, kokį rezultatą arbitražo procese būtų pasiekę susitarusios šalys.

Ginčų nearbitruotinumai, kaip arbitražinio susitarimo negaliojimo pagrindo praktinis taikymas

Daugelyje valstybių arbitražo įstatymai ar teismo sprendimai įtvirtina tam tikras specialias teisinių santykių kategorijas iš kurių kilę ginčai negali būti sprendžiami arbitraže. Tokie ginčai yra laikytini nearbitruotiniais. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 11 str. 1 d. taip pat yra nurodyta, kad arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš konstitucinių, darbo, šeimos, administracinių teisinių santykių, taip pat ginčai, susiję su konkurencija, patentais, prekių ir paslaugų ženklais, bankrotu, bei ginčai, kylantys iš vartojimo sutarčių. Kaip toliau išsiaiškinsime, Lietuvos Respublikoje įtvirtintos nearbitruotinių ginčų rūšių sąrašas yra nepagrįstai išplėstas, o tokį reguliavimą nebent galėtume pagrįsti įstatymų leidėjo siekiu užtikrinti teisinės sistemos ginčų sprendimo proceso stabilumą. Nearbitruotinių ginčų išsprendimas arbitraže atleidžia valstybes nuo tokių arbitražinių sprendimų pripažinimo ir vykdymo jų jurisdikcijoje.

Ginčų nearbitruotinumai doktrina yra seniai ir plačiai žinoma bei taikoma. Niujorko konvencija ir kiti tarptautiniai teisės aktai, reglamentuojantys arbitražo procesą pripažįsta ir leidžia arbitražinio susitarimo šalims taikyti nearbitruotinumai išlygas. Tačiau autoriaus Gary B. Born nuomone, vertingesnis būtų aiškinimas, kad tiek Niujorko konvencija, tiek

¹²⁴ 1958 m. Niujorko konvencijos “Dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo“ V(2) str.

ir kiti teisės aktai nustato ribas arbitražinio susitarimo šalims, kuriose tokios šalys gali remtis nearbitruotinumо doktrina. Nearbitruotinų ginčų rūšys skiriasi atitinkamai kiekvienos valstybės nacionalinėje teisėje. Tarp visų kitų pavyzdžių, klasikiniai nearbitruotinų ginčų atvejai yra vartotojų skundus apimantys ginčai, kriminaliniai nusikaltimai, darbo ginčai, intelektinės nuosavybės ginčai bei šeimos santykių ginčai. Kaip be būtų, nearbitruotini ginčai visais atvejais kyla iš santykių, kurie apima viešąjį interesą, arba trečiųjų asmenų teises ar pareigas. Tokie ginčai yra išimtinai sprendžiami valstybinės valdžios nustatyta tvarka ir susitarimai perduoti tokius ginčus spręsti arbitraže negali būti pripažįstami galiojančiais. Analogiška pozicija buvo išsakyta vienoje iš JAV apeliacinio teismo bylų, kurioje teigiama, kad pareiškimas, paremtas konkurencijos ribojimą draudžiančiais įstatymais, negali būti laikomas privačiu ginču. Antikonkurenciniai veiksmai gali pažeisti šimtų ir net tūkstančių ar milijonų žmonių interesus bei gali sukelti sukrečiančių ekonominių padarinių. Mes negalime patikėti, kad Kongresas siekė tokius ginčus spręsti kur nors kitur kaip tik teisme¹²⁵. Teismas nurodė, kad atitinkamas įstatymas „Šermano aktas“ yra parengtas siekiant skatinti nacionalinius interesus konkurencijos teisėje. Dėl šių aplinkybių teigtina, kad Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 11 str. 1 d. įtvirtinti ribojimai arbitražui ginčus, kylančius iš šeimos, administracinių teisinių santykių, taip pat ginčus, susijusius su konkurencija, patentais, prekių ir paslaugų ženklais yra pagrįsti ir visuotinai pripažįstami tarptautinėje bendruomenėje.

Nearbitruotinumо doktrina numato ypatingas ir apribojančias sąlygas atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražinį susitarimą. Kai arbitražinis susitarimas yra negaliojantis dėl valios išraiškos trūkumo; formos reikalavimų neatitikimo; prievartos ar klaidos, tada susitarimas yra negaliojantis visais atvejais ir nesukelia susitarimo šalims teisių ar pareigų, bei negali būti vykdomas. Esant nearbitruotinumо išimčiai, teigiama, kad iš esmės galiojantis arbitražinis susitarimas negali būti taikomas dėl arbitražui perduodamo ginčo specifiškumo arba susitariančios šalies specialaus subjektiškumo¹²⁶.

Nearbitruotinumо doktrina jau seniai pripažįstama ir tarptautinėse arbitražo konvencijose. Pavyzdžiui, Ženevos konvencijos 1 str. dėl tarptautinio arbitražinio susitarimo pripažinimo nurodė, kad gali būti pripažįstami arbitražiniai susitarimai dėl

¹²⁵ JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *Am. Safety Equip. Corp. v. J.P. Maguire & Co.*, 2001-11-08. Prieiga per internetą (<http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/271/6/597872/>) prisiungta 2011-03-16).

¹²⁶ 1958 m. Niujorko konvencijos “Dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo“ II(1) ir V(2)(a) str.; 1961 m. Europos konvencija dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo VI(2) str.; UNCITRAL pavyzdinės tarptautinio arbitražo taisyklės 1(5) str..

komercinių santykių arba <...> bet kurio kito dalyko, galinčio būti arbitražo objektu¹²⁷. Tokia nuostata formuluotė buvo panaudota kaip pavyzdinis modelis vėlesnėse tarptautinėse arbitražo sutartyse.

Ženevos konvencijos pagrindu rengtos Niujorko konvencijos 2 str. 1 d. nurodoma, kad tarptautinis arbitražinis susitarimas bus pripažįstamas, jeigu susitarimas apima santykius, kurie gali būti arbitražo objektu. Analogiškai Niujorko konvencijos 5 str. 2 d. a. p. Nurodo, kad arbitražinio teismo sprendimas gali būti nepripažįstamas ir vykdomas, jeigu ginčo objektas negali būti sprendžiamas arbitraže pagal valstybės, kurioje prašoma pripažinti ir vykdyti sprendimą, vietos teisę. Kartu šios nuostatos užtikrina gynybos teisę remiantis nearbitruotinumu inicijuojant arbitražinio teismo sprendimo pripažinimą bei vykdymą, nepaisant aplinkybės, kad pats tarptautinis arbitražinis susitarimas gali būti laikomas galiojančiu ir privalomu Niujorko konvencijos prasme. Analogiškais pagrindais, Lietuvos Respublikos apeliacinis teismas viename iš savo sprendimų yra išaiškinęs, kad atsižvelgiant į Niujorko konvencijos minėtas nuostatas bei į tai, „kadangi, kaip minėta, ginčijami teisiniai santykiai, kurių pagrindu arbitražas priteisė pareiškėjui tam tikrą pinigų sumą, pagal savo esmę prilygsta darbo santykiams, darytina išvada, kad su sportinės veiklos sutartimi susijusių ar dėl jos kylančių ginčų Sutarties šalys negalėjo perduoti nagrinėti arbitražui, todėl pripažinti užsienio arbitražo sprendimą atsisakytina“¹²⁸. Europos konvencijos 6 str. 2 d. nuostatos nurodo, kad „teismai taip pat gali atsisakyti pripažinti arbitražinį susitarimą, jeigu pagal sprendimo pripažinimo vietos teisę ginčas negali būti perduodamas nagrinėti arbitraže. Pažymėtina, kad Europos konvencijos 6 str. 2 d. nuostatos įtvirtina tik siaurą nearbitruotinumą doktrinos interpretaciją, nes nenurodo konkrečių nearbitruotinių ginčų, o tik įtvirtina teismų teisę remtis nearbitruotinumu tik tokiu atveju, kai tokio teismo vietos teisė draudžia tam tikrą ginčą perduoti nagrinėti arbitražui.

Atskirai paminėtina, kad UNCITRAL pavyzdinės arbitražo taisyklės nenumato jokių specifinių ginčų rūšių, kurie būtų nearbitruotini. Anot autoriaus Gary B. Born, tokia UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių kūrėjų pozicija leidžia teigti, kad iš principo visi ginčai galėtų būti sprendžiami arbitraže, bei taip pat skatina daryti išvadą, kad kol kas neegzistuoja bendro, visiems priimtino tarptautinio principo, kuriuo remiantis konkretus ginčas galėtų būti pripažįstamas nearbitruotiniais, koncepcija. Vietoj to, kartu paraleliai lyginant Niujorko konvencijos 5 str. 2 d. ir UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių nuostatas, darytina išvada, kad nearbitruotinių ginčų apimtis ir rūšis nustatyti paliekama

¹²⁷ 1927 m. Jungtinių Tautų Ženevos konvencijos dėl užsienio arbitražo sprendimų vykdymo I str.

¹²⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2010-09-28 nutartis civilinėje byloje *K. M. v. Suinteresuotas asmuo A. S.* Žalgirio krepšinio centras Nr. 2T-164/2010;

kiekvienos valstybės jurisdikcijoje individualiai, remiantis Niujorko konvencijos nustatytais tarptautiniais apribojimais. Egzistuoja tvirtos tendencijos tiek nacionalinių teismų tiek ir tarptautiniuose arbitražo sprendimuose dėl nearbitruotinų ginčų rūšių. Per paskutinius kelis dešimtmečius teisėkūros ir teismų praktikoje nearbitruotinumо doktrina, jos interpretavimas labai susiaurėjo. Taip pat susiaurintas ir subjektų, kurie negali perduoti ginčų nagrinėti arbitraže ratas. Tokias tendencijas lėmė nacionalinių teismų auganti patirtis ir augantis pasitikėjimas tarptautinio arbitražo teismai, kurie kuo toliau, tuo labiau yra laikytini kompetentingais išspręsti bet kurį civilinį ginčą.

Kaip jau minėta, daugeliu atveju nacionalinės teisėkūros subjektai ne visada tiesiogiai įvardija nearbitruotinus ginčus. Ypač kalbant apie tarptautinius ginčus. JAV ir ES konkurencijos teisė yra akivaizdžiausiai pavyzdžiai, kai teisės aktuose nėra jokių nuorodų į arbitražą. Tokiomis aplinkybėmis nacionaliniai teismai privalo išspręsti nearbitruotinumо klausimus remdamiesi teisėkūros subjektų ketinimais ir konkuruojančiomis Niujorko konvencijos nuostatomis, bei, žinoma, nacionaliniais arbitražo įstatymais. Taip elgdamiesi teismai skirtingose jurisdikcijose yra išskyrę bendrą pagrindą, besikartojančius kriterijus pripažinti santykius nearbitruotiniais. Tokie kriterijai apima viešąjį interesą ir visuomenės vertybes, kurių pagrindu įvertinus kilusio ginčo santykius draudžiama perduoti spręsti ginčus arbitražiniams teismams. Tokie kriterijai taikomi, kai ginčas kyla tarp nelygiaverčių šalių, kurių viena gali paveikti kitą šalį dėl savo geresnės ekonominės pozicijos. Šiuo atveju paminėtinas JAV apeliacinio teismo sprendimas ginče, kilusiame iš vertybinių popierių pardavimo. Pagal bylos aplinkybes JAV kongresas vertybinių popierių sandorių dalyviams suteikė teisę spręsti kilusius ginčus arbitraže su tikslu užtikrinti operatyvų, ekonomišką ir adekvatų kilusių ginčų išsprendimą arbitraže su sąlyga, jeigu susitariančios šalys laisva valia sutinka prisiimti mažesnio teisinio užtikrintumo riziką įgyvendinant teisingumą. JAV apeliacinis teismas išaiškino, kad pripažįstant pranašumus, kuriuos gali sukelti išankstiniai arbitražiniai susitarimai ginčų išsprendimui vienai iš šalių, teismo nuomone, JAV kongreso ketinimai ir tikslai sprendžiant ginčus, susijusius su vertybinių popierių sandoriais, būtų geriau ir tikslingiau sprendžiami pripažinus arbitražinį susitarimą negaliojančiu pagal arbitražo ginčo santykių specifiškumą ir remiantis Niujorko konvencija¹²⁹. Papildomai pabrėžtina, kad ginčai kylantys iš su konkurencija susijusių susitarimų turi didesnę pavojų būti pripažinti kaip konkurenciją ribojantys susitarimai, todėl tokiems ginčams turėtų būti skirtas ypatingas dėmesys, o jų sprendimas perduotinas išimtinai nacionalinių teismų kompetencijai. Tokią poziciją atskleidė ir JAV apeliacinis teismas vienoje savo bylų

¹²⁹ Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009, p. 767.

išaiškindamas, kad egzistuoja ryški galimybė, jog susitarimai iš kurių kyla ginčai dėl konkurencijos, gali būti sąmoningai konkurenciją ribojantys susitarimai¹³⁰. Taip pat paminėtini JAV apeliacinio teismo sprendime pateikti argumentai dėl ginčo, kilusio dėl JAV oficialių institucijų sudarytų sutarčių su grupuotėmis, kovojančiomis su terorizmu už JAV jurisdikcijos ribų. Tuo metu teismas išaiškino, kad arbitražinio proceso metu arbitro paskirtis yra labiau tenkinti sutarties šalių poreikius, nei įgyvendinti įstatymą. Taip pat paminėta, kad egzistuoja faktinės ginčo sprendimo proceso skirtybės tarp arbitražo proceso ir teismo jurisdikcijos, kurios įvardintos kaip įrodymų rinkimo ir pateikimo efektyvumo trūkumu arbitražo procese; arbitražo proceso įrašai ir protokolai nėra tokie išsamūs, kaip nacionaliniame teisme; įprastos įrodinėjimo priemonės gali būti pasirinktinai netaikomos arbitražo procese; dažnai yra apribotos procesinės galimybės, kaip pozicijos atskleidimas, kryžminė apklausa, liudijimas su priesaika. Tokios proceso skirtybės lemia arbitražo procesą mažiau tinkamu nagrinėti vertinamą ginčą.

Teisėkūra kitose išsivysčiusių valstybių jurisdikcijose pritaiko bendrai panašius nearbitruotinumą klausimo sprendimo būdus, su egzistuojančiomis keliomis valstybėmis išimtimis. Anglijos arbitražo įstatymas absoliučiai tyli dėl klausimų, susijusių su nearbitruotinumu. Nors keliose bylose buvo nagrinėjamas nearbitruotinumą klausimas, Anglijos teismai nelabai palankiai vertina nearbitruotinumą argumentus. Viename iš sprendimų teismai yra patvirtinę arbitruotinumą pareiškimams, kylantiems iš konkurencijos teisės be jokių abejonių ar svarstymų tiesiogiai ir vienareikšmiškai atmesdami ginčo nearbitruotinumą klausimą: „nėra jokių abejonių, kad ginčai kylantys iš konkurencijos teisės yra arbitruotini“¹³¹. Anglijos aukštesnysis teismas taip pat yra atmetęs argumentus, kad akcininkų mažumos pareiškimai pagal įmonių įstatymą yra nearbitruotini¹³². Paminėtinas ir Lietuvos Respublikos Apeliacinio teismo išaiškinimas, kuriuo buvo atsisakyti pripažinti įmonės, kuriai buvo iškelta bankroto byla, sudaryto arbitražinio susitarimo įgyvendinimą. Teismas rėmėsi viešuoju interesu ir motyvavo, kad „vertindamas, ar atsisakymas tokiais pagrindais taikyti arbitražinius susitarimus neprieštarauja pagrindiniams Lietuvos įstatymų principams, iškyla šalių valios autonomijos ir valstybės ribojimų, susijusių su arbitražo kompetencija, suderinamumo problema. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 11 straipsnyje numatyta, kad ginčai, susiję su bankrotu, negali būti perduoti nagrinėti arbitražui. Ši bendrosios taisyklės išimtis yra imperatyvi nuostata. Lietuvos Respublikos bankroto įstatymo 15

¹³⁰ JAV aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *Mitsubishi Motors Corp. v. Soler Chrysler-Plymouth, Inc.*, 1985-07-02. Prieiga per internetą (<http://supreme.justia.com/us/473/614/case.html> prisijungta 2011-03-16).

¹³¹ Gary B. Born - *International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 2009, p. 777.

¹³² Gary B. Born - *International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 2009, p. 777.

straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad visos bylos, kuriose įmonei pareikšti turtiniai reikalavimai, perduodamos bankroto byla išskelusiam teismui. Ši įstatymo nuostata nedaro išimties ir arbitraže nagrinėjamos byloms. Šitaip yra užtikrinamas visų bankrutuojančios įmonės kreditorių teisių ir teisėtų interesų gynimas, nes visi jie privalo dalyvauti, vykdant visas bankroto procedūras: iškeliant bankroto byla, kreditoriams pareiškiant reikalavimus ir juos tvirtinant, tenkinant kreditorių reikalavimus ir kt.¹³³

Sprendimai kitų išsivysčiusių valstybių jurisdikcijose yra pakankamai panašūs vertinant jų poziciją į nearbitruotinumą klausimus. Naujosios Zelandijos UNCITRAL pavyzdinių arbitražo taisyklių įgyvendinimo aktas labai siaurai įrėmina nearbitruotinumą taisyklės nurodant, kad „Bet kuris ginčas, kurį susitariančios šalys sutiko perduoti arbitražui pagal arbitražinį susitarimą gali būti nagrinėjamas arbitraže, nebent arbitražinis susitarimas prieštarauja viešajai tvarkai ar pagal bet kurį kitą įstatymą toks ginčas negali būti perduotinas nagrinėti arbitraže“¹³⁴. Analogiškai Italijos civilinio proceso kodekse nurodoma, kad „Šalys gali turėti ginčus, kurie kilo tarp jų, išspręstus arbitraže, nustatant, kad ginčo santykis neapima asmens teisių, kurių šis negali atsisakyti, išskyrus esant atvejui kai egzistuoja įstatyminis apribojimas. Ginčai kylantys iš 409 str. (tam tikri darbo teisės ginčai) gali būti sprendžiami arbitraže tik, jeigu tokia galimybė numatyta įstatyme ar kolektyvinėse darbo sutartyse ar susitarimuose“¹³⁵.

Vėl gi matome siaurą nearbitruotinumą doktrinos aiškinimą, atspindintį šiuolaikinį pasitikėjimą arbitražo procesu. Kitose išsivysčiusių valstybių jurisdikcijose taip pat matome panašius teisėkūros rezultatus. Japonijos arbitražo įstatymo 13 str. 1 d. nurodo, kad arbitražinis susitarimas yra galiojantis, „kai ginčo santykis civiliniame ginče gali būti gali būti išspręstas ginčo šalių“. Norvegijos Arbitražo įstatymo 9 str. nurodoma, kad „Ginčai, susiję su susitariančiųjų šalių neribota teise disponuoti tokiais santykiais, gali būti nagrinėjami arbitraže“. Paminėtinas ir Latvijos civilinio proceso įstatymas, kurio 478 str. 1 d. tik siaurai nurodoma, jog nearbitruotinas tik „ginčas, kurio išsprendimas gali paveikti teisėtus interesus asmens, kuris nėra arbitražinio susitarimo šalis“.

Remiantis aukščiau išdėstytomis autorių pozicijomis ir modernių užsienio valstybių teisinių sistemų pavyzdžiais, teigtina, kad kol kas neegzistuoja bendro, visiems priimtino tarptautinio principo, kuriuo remiantis konkretūs ginčai galėtų būti pripažįstami nearbitruotinais, koncepcijos, tačiau nearbitruotinumą doktrinos interpretavimas labai

¹³³ Lietuvos apeliacinio teismo 2009-02-12 nutartis civilinėje byloje BUAB „Briauna“ v. BITC Möbel AB ir uždarajai akcinei bendrovei „BIRC Baltija“ Nr. 2-178/2009.

¹³⁴ 1996 m. Naujosios Zelandijos arbitražo įstatymo 10(1) str. Prieiga per internetą (<http://www.legislation.govt.nz/act/public/1996/0099/latest/DLM403277.html> prisijungta 2011-03-20).

¹³⁵ Italijos civilinio proceso kodekso 806 str. Prieiga per internetą (<http://www.jus.uio.no/lm/italy.arbitration/portrait.pdf> prisijungta 2011-03-20).

susiaurėjo. Tokios tendencijos priežastimi tapo nearbiturotinių ginčų rūšių atžvilgiu pradėtas taisyti bendrai pripažįstamas viešojo intereso principas vertinant konkretaus ginčo arbitruotinumą. Tokiu atveju net konkrečiai įstatyme neįtvirtinus konkretaus ginčo pripažinimo nearbitruotinu, nacionaliniai teismai ir arbitražo tribunolai turi teisę pripažinti tokį ginčą nearbitruotinu, remiantis minėtu viešojo intereso motyvu, o toks reguliavimas leistų arbitražui perduoti nagrinėti visus ginčus, kurie nepatenka į viešojo intereso taikymo apimtį. Dėl šių priežasčių teigtina, kad ginčų pripažinimo nearbitruotinais klausimas turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į ginčo aktualumą viešajam interesui, o dabartinio aktualios redakcijos Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo nuostatose įtvirtintas konkretus nearbitruotinių ginčų sąrašas galėtų būti mažinamas arba panaikintas įtvirtinant kriterijus, kuriais remiantis būtų galima įvertinti ginčo arbitruotinumą.

Išvados

1. Nacionaliniai moderniųjų valstybių teismai reikalauja iš arbitražinio susitarimo šalių rašytinio valios patvirtinimo perduoti iš pagrindinės sutarties kiliančius ginčus nagrinėti arbitražo teismui. Dėl šių priežasčių nesant rašytinės susitariančiųjų šalių arbitražinio susitarimo sudarymo valios išraiškos, tokia aplinkybė pagrįstai gali būti naudojama kaip teisinis pagrindas reikalauti pripažinti arbitražinį susitarimą negaliojančiu. Dabartinis aktualios redakcijos Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 9 str. nuostatose įtvirtintas reguliavimas neatitinka šiuolaikinių verslo santykių realijų ir suteikia galimybes vengti arbitražinio susitarimo įsipareigojimų vykdymo, todėl yra keistinas panaikinant reikalavimą sandorio dokumentuose įtvirtinti visų susitariančiųjų šalių arbitražinio susitarimo pripažinimo reikalavimą ir sudarant galimybes arbitražinį susitarimą pripažinti remiantis bendrosiomis sutarčių galiojimui taikytinomis taisyklėmis.
2. Nearbitruotinumų doktrinos interpretavimas labai susiaurėjo ginčų pripažinimo nearbitruotinais atžvilgiu. Tokios tendencijos priežastimi tapo tam tikrų ginčų rūšių atžvilgiu pradėtas taikyti bendrai pripažįstamas viešojo intereso principas. Tai suteikia galimybę net konkrečiai įstatyme neįtvirtintus tam tikro ginčo pripažinimo nearbitruotinu, nacionaliniams teismams ir arbitražo tribunolams pripažinti tokį ginčą nearbitruotinu, remiantis minėtu viešojo intereso motyvu, o tokio reguliavimo įstatyminis įtvirtinimas leistų arbitražui perduoti nagrinėti visus ginčus, kurie nepatenka į viešojo intereso taikymo apimtį. Dėl šių priežasčių teigtina, kad ginčų pripažinimo nearbitruotinais klausimas turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į ginčo aktualumą viešajam interesui, o dabartinio aktualios redakcijos Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 11 str. nuostatose įtvirtintas konkretus nearbitruotinių ginčų sąrašas galėtų būti siaurinamas arba apskritai panaikintas įtvirtinant teisinius kriterijus, kuriais remiantis būtų galima įvertinti ginčo arbitruotinumų klausimą.

Literatūros sąrašas

Bylos

1. Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio mėn. 25 d. nutartis, civilinėje byloje *Latvijos įmonė SIA „Erste Group SIA“ v. skolininkui uždaroji akcinė bendrovė „Naujas etapas“*, Nr. 2-552/2009.
2. Lietuvos apeliacinio teismo 2010-12-23 nutartis, priimta civilinėje byloje *AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Alfis“ ir SIA „Alfis“* Nr. 2-1610/2010.
3. Lietuvos apeliacinio teismo 2010-09-28 nutartis civilinėje byloje *K. M. v. Suinteresuotas asmuo A. S. Žalgirio krepšinio centras* Nr. 2T-164/2010.
4. Lietuvos apeliacinio teismo 2009-02-12 nutartis civilinėje byloje *BUAB „Briauna“ v. BITC Möbel AB ir uždarojai akcinei bendrovei „BIRC Baltija“* Nr. 2-178/2009.
5. Lietuvos aukščiausiojo teismo 2003-11-25 nutartis civilinėje byloje pagal *ribotos atsakomybės bendrovės „Szolmar“ pareiškimą*, Nr. 3K-7-999/2003.
6. Ad hoc arbitražo sprendimas 1982 m. balandis byloje *Company Z (Republic of Xanadu) v. State Organization ABC (Republic of Utopia)*.
7. JAV apeliacinio teismo sprendimas 1988 m., byloje *James P. Corcoran v. Ardra Insurance Company, LTD.*
8. JAV apeliacinio teismo 1976 m. sprendimas byloje *BV Bureau Wijsmuller v. United States of America*.
9. Ad Hoc arbitražo sprendimas byloje *Benteler v. State of Belgium*, 1983-11-18.
10. JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *Buques Centroamericanos, SA v. Refinadora Costarricense de Petroleos, SA*, 1989.
11. Paryžiaus apeliacinio teismo sprendimas byloje *Gatoil Int'l Inc. v. Nat'l Iranian Oil C*, 1991-12-17.
12. Prancūzijos aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *Trésor Public v. Galakis, JCP* 1966-05-02.
13. Italijos aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *Société Arabe des Engrais Phosphates et Azotes & Société Industrielle d'Acide Phosphorique et d'Engrais v. Gemanco srl*, 1996-05-09.
14. JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *BV Bureau Wijsmuller v. United States of America*, 1983-03-02.
15. JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *Gov't of Virgin Islands v. 0.459 Acres of Land*, 1996-02-07.
16. Amerikos arbitražo asociacijos sprendimas byloje *Nagrampa v. MailCoups, Inc.*, 2006-12-04.

17. Anglijos apeliacinio teismo sprendimas byloje *Fiona Trust & Holding Corp. v. Privalov*, 2006-10-20.
18. Naujojo Pietų Velso apeliacinio teismo sprendimas byloje *Ferris v. Plaister*, 1994.
19. Švedijos aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *AB Norrköpings Triåfabrik v. AB Per Persson*, 1936-10-03.
20. JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *Jenkins v. First Am. Cash Advance of Ga., LLC*, 2005-02-18.
21. JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *Murphy v. Check 'N Go of Cal., Inc.*, 2007-10-17.

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, 1996, Nr. 39-961; Valstybės Žinios, 1996, Nr. 45.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262; Valstybės Žinios, 2000, Nr. 77; Valstybės Žinios, 2000, Nr. 80.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, 2002, Nr. 36-1340; Valstybės Žinios, 2002, Nr. 42.

Specialioji literatūra

1. Gary B. Born - International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2009.
2. D.ST.J. Sutton, J. Kendall and J. Gill, Russell on Arbitration, London, Sweet & Maxwell, 1997.
3. Klaus Peter Berger – Re-Examining the Arbitration Agreement: Applicable Law – Consensus or confusion?, Kluwer Law International, 2007.
4. Julian D. M. Lew – The law applicable to the form and Substance of the arbitration Klause, Kluwer Law International, 1999.
5. W. Laurence Craig, William W. Park, Jan Paulsson - Craig, Park & Paulsson's annotated guide to the 1998 ICC arbitration rules, Oceana Publications, 1998.
6. A. Samuel, Jurisdictional Problems in International Commercial Arbitration, Schulthess Polygraphischer Verlag, 1989.
7. Judith M. Lew , Loukas A. Mistelis - Comparative International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2003.
8. Holtzmann ir Neuhaus - Guide to the UNCITRAL Model Law, Kluwer International Law, 1989.

9. Neil Kaplan – Arbitration International, Kluwer Law International, 1996, Volume 12 Issue 1.
10. Nigel Blackaby , Constantine Partasides, Redfern and Hunter on International Arbitration, Oxford University Press, 2009.
11. Klaus Peter Berger - International Economic Arbitration, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1993.
12. Albert Jan Van Den Berg – Yearbook Commercial arbitration Volume XXX-2005, Kluwer Law International, 2006.
13. Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Anton K. Schnyder, Stephen V. Berti - International Arbitration in Switzerland, Kluwer International Law, 2000.
14. G. Kaufmann-Kohler & B. Stucki - International Arbitration in Switzerland: A Handbook for Practitioners, Kluwer International Law, 2004.
15. Franz T. Schwarz, Christian W. Konrad - The Vienna Rules: A Commentary on International Arbitration in Austria, Kluwer International Law, 2009.
16. Rob Merkin - Arbitration Law, Lloyd's Commercial Law Library, 2004 & Update 2007.
17. Dicey, Morris & Collinson - The Conflict of Laws, Sweet & Maxwell, 2006.
18. JAV apeliacinio teismo sprendimas byloje *Teledyne, Inc. v. Kone Corp.*, 1989-10-10.
19. K. Zweigert and H. Kötz - AN INTRODUCTION TO COMPARATIVE LAW, Oxford: Clarendon Press, 1998, 3rd edition, p. 343.

Nuorodos internete

1. UNCITRAL pavyzdinės arbitražo taisyklės. Prieiga per internetą <<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules/arb-rules.pdf>> [prisijungta 2010-12-18].
2. 1958 m. Niujorko konvencija “Dėl užsienio arbitražo sprendimų vykdymo“. Prieiga per internetą <<http://www.newyorkconvention.org/new-york-convention/new-york-convention-texts>> [prisijungta 2010-12-18].
3. Olandijos arbitražo įstatymas. Prieiga per internetą <<http://www.jus.uio.no/lm/netherlands.arbitration.act.1986/>> [prisijungta 2011-01-29].
4. Anglijos arbitražo įstatymas. Prieiga per internetą <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23>> [prisijungta 2011-01-29].
5. Prancūzijos civilinis kodeksas. Prieiga per internetą <http://lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm> [prisijungta 2011-02-17].

6. Belgijos teismų įstatymas. Prieiga per internetą
<http://vsites.unb.br/fd/gt/conteudo/Lei_arb_belgica_ing.doc > [prisijungta 2011-02-17].
7. Italijos civilinio proceso kodeksas. Prieiga per internetą
<<http://www.jus.uio.no/lm/italy.arbitration/815.html> > [prisijungta 2011-02-17].
8. 1980 m. Romos konvencija dėl sutartims taikytinos teisės. Prieiga per internetą
<<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41980A0934:EN:HTML> > [prisijungta 2011-02-25].
9. The Law of 19 May 1998 Amending Belgian Arbitration Legislation
<<http://www.jus.uio.no/lm/belgium.code.judicature.1998/1709.html> > [prisijungta 2011-02-25].
10. 1961 m. Europos konvencija dėl tarptautinio komercinio arbitražo II(1) str. Prieiga per internetą
<<http://www.jus.uio.no/lm/europe.international.commercial.arbitration.convention.geneva.1961/> > [prisijungta 2011-02-25].
11. Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės įstatymas 177(2) str. Prieiga per internetą
<<http://www.umbricht.ch/pdf/SwissPIL.pdf> > [prisijungta 2011-03-01].
12. JAV Federalinis arbitražo įstatymas 2 str. Prieiga per internetą
<<http://www.adr.org/sp.asp?id=29568> > [prisijungta 2011-03-03].
13. Steven Gee – The autonomy of Arbitrators, and Fraud Unravels All, 2006. Prieiga per internetą
<<http://www.commercialinjunctions.com/autonomy.pdf> > [prisijungta 2011-03-12].
14. 1996 m. Naujosios Zelandijos arbitražo įstatymas. Prieiga per internetą
<<http://www.legislation.govt.nz/act/public/1996/0099/latest/DLM403277.html>> [prisijungta 2011-03-20].